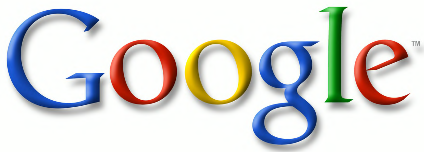

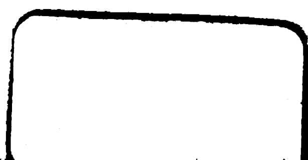
De Haarlemsche Hofjes

door

J. Craandijk

DE HAARLEMSCHE HOFJES.

DE HAARLEMSCHE HOFJES.

26 LICHTDRUKKEN MET BIJSCHRIFTEN VAN

J. CRAANDIJK.

UITGEGEVEN DOOR „DE VEREENIGING HAERLEM".

• • • HAARLEM. — DE ERVEN F. BOHN 1904. • • •

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
NOV 1 1965

EEN WOORD VOORAF.

Haarlem heet van ouds „de stad der hofjes". Verba valent usu, zeggen de geleerden, d. i. de woorden krijgen hun beteekenis door het gebruik. Wij denken bij het woord „hofje" niet aan een aantal woningen, bij elkander, vaak om een open plaats, door huiseigenaren gebouwd om er huur uit te trekken, zooals zij in onze steden, ook in Haarlem, worden gevonden. Maar ons staan dan voor den geest, de stichtingen, door de vroomheid en weldadigheid van vroegere geslachten bestemd voor onbemiddelde personen, in den regel weduwen of „bejaarde dochters", waar zij een rustigen levensavond kunnen doorbrengen in het genot van vrije woning en van eenige meer of minder belangrijke voordeelen in geld, levensmiddelen, brandstof e. d., preuves genaamd. Het spraakgebruik maakt ook onderscheid. De ouders van „Boefje" woonden in een hofje in de eerste beteekenis; de moeder van Suze Noiret woonde op een hofje in den anderen zin van het woord.

Zulke hofjes vindt men ook elders — in Leiden, naar men zegt, niet minder dan in Haarlem. Maar Haarlem heeft er nu eenmaal den naam van en er zijn er dan ook in niet geringen getale, al zijn er misschien niet zóóveel, als sommigen

in den lande wel mogen denken en al zijn er onder die „hofjes" ook wel, die eigenlijk dien naam niet meer verdienen, omdat er geen vrije woning meer is en dan ook geen preuves meer aan verbonden zijn. Er zijn er ook, die men „gemengd" zou kunnen noemen, in dien zin, dat eenige bewoonsters in 't genot zijn van vrije woning, met of zonder preuves, anderen eenvoudig huursters, maar dan altijd voor geringen prijs.

Het Bestuur der Vereeniging Haerlem besloot, een reeks van afbeeldingen van alle nog bestaande haarlemsche hofjes in het licht te geven en verzocht mij, den tekst daarbij te leveren. Ik verklaarde mij daartoe bereid, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat de afbeeldingen de hoofdzaak zouden zijn en ik mij tot „bijschriften" zou kunnen bepalen. Tot een nieuwe, zelfstandige studie van dit onderwerp gevoelde ik weinig roeping, te minder, omdat ik mocht verwachten, dat het voornaamste wel reeds zou geleverd zijn door Allan, in het vierde deel van zijn Geschiedenis en Beschrijving van Haarlem. Hij had de beschikking over hetgeen vroegere stadsbeschrijvers hadden verzameld en de medewerking van bekwame mannen, als Dr. C. Ekama, Mr. A. J. Enschedé, Mr. H. Gerlings en C. J. Gonnet. Aan zooveel scherp ziende en geoefende oogen zou wel niet veel zijn ontsnapt! Ook zou ik mij wel wijselijk wachten voor iederen schijn van eenigszins te willen concurreeren met mijn vriend Jo. de Vries, die op zijne wijze de haarlemsche hofjes had behandeld in zijn geestvolle causerie, opgenomen in Eigen Haard 1898 *en overgedrukt in zijn Pelgrimages. Van wat ik hier en daar nog uit mondelinge mededeelingen of onuitgegeven bronnen te weten kwam, heb ik een en ander vermeld, maar wat ik geef is niet meer, dan een eenvoudige toelichting bij de afbeeldingen, door den fotograaf B. Zweers vervaardigd. Op de keuze daarvan heb ik geen invloed geoefend. Met aantal en gehalte kon ik volkomen tevreden zijn, al zou ik,*

misschien met een enkele uitzondering, liefst van alle hofjes de binnenplaats gefotografeerd hebben gezien. Dit toch geeft m. i. het meest eigenaardige, 't meest intieme, te aanschouwen, dat velen niet kennen. Een gevel is voor ieder van de straat wel te zien. Tegen een paar reproducties, die eigenlijk buiten het kader vallen, zal wel niemand bezwaar hebben.

Wat de rangschikking betreft, ik koos zooveel mogelijk de chronologische orde, d. i. ik plaatste de afbeeldingen met de toelichting in den regel naar den tijd, waarin de hofjes zijn gesticht, niet naar dien, waarin zij verplaatst of verbouwd zijn. Alleen voor die uit de 17de eeuw achtte ik een andere volgorde of groepeering gewenscht, om nader op te geven redenen.

Om niet al te veel copieerwerk te verrichten, verwijs ik omtrent verschillende bizonderheden bij ieder hofje naar het Nummer van het Jaarboekje voor de Stad Haarlem door H. L. Janssen van Raay en naar de bladzijden, waarop zij bij Allan voorkomen, te vergelijken met de Kroniek der Stad Haarlem tot 1890 *door Janssen van Raay en vooral met de daarbij gevoegde aanteekeningen voor het controleeren van jaartallen.*

Den lezer heil.

OCTOBER 1904. J. CRAANDIJK.

DE HAARLEMSCHE HOFJES.

Het oudste van de nog in Haarlem bestaande hofjes is *het hofje van Bakenes*, of *de Bakenesser kamers*. 't Werd in 1395 volgens testament van Dirk van Bakenes gebouwd door diens weduwe, Lysbeth Dirks (of Dierts) dochter en haar zonen Dirk en Jan, terwijl het aan de stad in eigendom werd opgedragen. Is 't dus rechtmatig, met dit hofje de reeks te openen, ik wensch vooraf reeds hier te gelijkertijde iets ter sprake te brengen omtrent de voorgeschiedenis van een drietal andere hofjes, omdat er herinneringen aan verbonden zijn, evenzeer opklimmende tot het einde der 14de en de eerste helft der 15de eeuw, den tijd waarin de vroomheid en weldadigheid zich o.a. krachtig begon te openbaren in stichtingen, waaruit onze hofjes zijn geboren: „kamers" en „gasthuizen".

Dirk van Bakenes behoorde tot een adellijk ge-

slacht, dat uit de machtige en edele familie Persijn van Waterland was gesproten. Het wapen (op azuur een gouden balk, beladen met drie Sint Andrieskruisjes van keel, de middelste balk van het wapen der Persijns), getuigt van deze afkomst. Als eerste heer van Bakenes wordt genoemd, Simon, een jongere zoon van Heer Nicolaas Persijn, ridder, die in October 1255 nog leefde op het slot te Velzen, dat hij van de Brederode's in leen hield, maar in October 1256 reeds overleden was. Sedert het begin der 14de eeuw komen heeren van Bakenes in de oorkonden voor. Allan (I, bl. 7 in de noot) geeft enkele leden op van het geslacht, dat in 1513 moet zijn uitgestorven.

Zij ontleenden hun naam aan de heerlijkheid Bakenes, sedert lang met Haarlem vereenigd, vroeger hoogstwaarschijnlijk een bezitting der Persijns, waarmede in de laatste helft der 13de eeuw een jonger zoon begiftigd of beleend werd. 't Was vermoedelijk een eiland in het Spaarne, dat wel nagenoeg dezelfde grenzen zal hebben gehad, als tegenwoordig door het Donkere Spaarne, den Koudenhorn, de Bakenessergracht en het deel der Nieuwegracht bij de kazerne worden gevormd. Op dit, naar den uitgang *Nes* te oordeelen, laag en drassig eiland, naar men zegt vooral door visschers bewoond, zal 't allicht geenszins ontbroken hebben aan varkens *(Baken)*, die er op den afval van visch te gast konden gaan. Nu

zou ik de verklaring „*Zwijnenpoel*" wel wat heel prozaïsch vinden, maar ik geloof niet, dat onze voorvaderen zóó poëtisch waren, dat wij met Van Eeden *(Duinen en bosschen van Kennemerland)* het gewone varken te onedel moeten achten, om aan „de nes" haar naam te geven en te denken hebben aan „het wilde zwijn, aan de groote Moedergodin gewijd" [1]).

De Bakenesse's waren ook elders bij Haarlem gegoed. In een oorkonde uit 1339, waarbij Graaf Willem IV erkent, het eigen goed van zijn neve Willem de Kuser en diens huis van hem ontvangen en weer aan hem in erfleen gegeven te hebben, (hoogstwaarschijnlijk het later *'t huis ter Kleef* genoemde) wordt gezegd, dat het belend is aan de Zuidzijde Jacob van Bakenesse, aan de Noordzijde Clays moeder van Bakenesse.

Dien naam Kuser, hier in éénen adem met dien der Bakenesse's genoemd, vinden wij aan 't einde der 14de eeuw terug als dien van een tijdgenoot, blijkbaar ook een geestverwant, van Dirk van Bakenes, maar in de geschiedenis vrij wat meer bekend dan hij.

't Was de zoon van dien Willem de Kuser, wien

---

[1]) Plaatsnamen met *varken* samengesteld, zijn niet zeldzaam: ik vind Varkensbuurt — eind — gang — heul — hoek — oord; ook Zwijndrecht, Zwijnenberg, Zwijnmeer, Zwijnsbergen, Zwijnspolder.

graaf Willem zijn neve noemt, die dan ook grafelijk bloed in de aderen had en in zijn wapen de vier leeuwen van Holland—Henegouwen voerde. Koen Kuser van Oosterwijk was, evenals zijn vader, een machtig en aanzienlijk man, vooral bekend door de geweldige wraak, die hij nam op de moordenaars van zijn zoon Willem, met Aleyd van Poelgeest in den Haag doodgeslagen.

In Haarlem bleef zijn naam in eere door twee weldadige stichtingen. In 1394, na den dood zijns zoons, stichtte hij een gasthuis in de Wijngaardstraat, achter de kerk van de Kommanderij van St. Jan, naast een dergelijk gesticht, iets vroeger door een ridder van St. Jan, Dirk de Roeper, gebouwd. Het eene, *'t St. Jans gasthuis*, was voor arme lieden bestemd, het andere, *Koen Kusers gasthuis*, voor weezen. Beide stichtingen, sedert 1581 stadseigendom, werden in 1626 vereenigd en tot hofjes gemaakt, terwijl de weezen naar het H. Geesthuis werden overgebracht.

In 1777 werden de oude gebouwen verkocht en gesloopt, de financiën samengesmolten met die van het *Frans Loenen hofje* en de vier in de Wijngaardstraat nog overgebleven vrouwen naar dat hofje verplaatst.

Dezelfde Koen Kuser schonk in het zelfde jaar, 1394, zijn huis op den hoek van de Kleine Krocht en de Albstraat (thans Kruisstraat) aan de stad, onder

voorwaarde dat men het *H. Geesthuis* zou noemen en de H. Geestmeesters er arme lieden zouden plaatsen. Het huis werd sedert verbouwd en vergroot en in 1626 tot Weeshuis bestemd.

Toen de weezen in 1765 naar het Arme Kinderenhuis werden verplaatst, werd het H. Geesthuis gesloopt en op het terrein een paar jaar later het *hofje van Oorschot* gebouwd.

Een kleine halve eeuw later, in 1440, schonk Claes Brensoenszoon tot een vrij eigen aan de kapelmeesters ten behoeve van de kapel op Bakenes, „den rechten armen daerin te logèren ende te legghen", een huis en erve bij (naast) de kapel. 't Zij in 't voorbijgaan opgemerkt, dat er in 1440 nog slechts een kapel was, en de Bakenesserkerk dus zeer ten onrechte in der tijd voor „de oudste parochiekerk van Haarlem" werd gehouden. Bakenes lag echter toen reeds, blijkens den stichtingsbrief, „binnen de vrihede van Haerlem". Dit huis lag in de Klerksteeg en droeg den naam van *O. L. Vrouwe gasthuis*. Volgens Ampzing werden er reizende vrouwen (bedevaartgangsters?) opgenomen, die er twee dagen konden vertoeven en er bed, licht en vuur hadden.

In het zelfde jaar droeg Jan Claes Diertzoon een kapel en gasthuis, met twee daaraan gelegen kameren, voor zijn rekening buiten de Schalkwijkerpoort

gesticht, aan het H. Kruisgild op. Dit was het *St. Antonius gasthuis.*

Beide stichtingen kwamen in 1581 in 't bezit der stad en bleven afzonderlijk bestaan tot 1726. Toen werd het St. Antonius gasthuis opgeheven en zijn zeer ingekrompen inkomsten vereenigd met die van het *Vrouwe gasthuis*, dat, nog steeds in de Klerkstraat, in één vertrek negen vrouwen huisvestte. Maar in 1787 was het (geen wonder!) zeer bouwvallig geworden en toen werd het verwisseld voor het gebouw op het Klein Heiligland, dat thans, ter herinnering aan zijn dubbelen oorsprong, den naam van *het Vrouwe en Anthonie gasthuis* draagt.

Na deze voorloopige opmerkingen gaan wij over tot de afzonderlijke beschouwing van de nog bestaande haarlemsche Hofjes, te beginnen met de Bakenesser kamers.

Bakenesserkamers.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

I. DE BAKENESSER KAMERS.

Jaarb. N°. 2, ALLAN IV, bl. 60—68.

Wij hebben hier nog den ouden naam „kamers". Een „kamer" schijnt in de taal der Middeneeuwen ten onzent in 't algemeen een woning te hebben aangeduid. Althans, uit het jaar 1343 en een paar volgende jaren zijn in de uitgegeven *Rekeningen der grafelijkheid van Holland* lijsten bewaard van „huren in Haarlem", betaald voor erven, akkers en woningen, aan de grafelijkheid behoorende.

In de eerste plaats worden „kamers" genoemd en het blijkt, dat dit betrekkelijk aanzienlijke perceelen moeten zijn geweest, waarvoor een veel hooger huurprijs werd betaald, dan voor „huizen" en „hofsteden". Maar vaak zal zulk een „kamer" in der daad niet meer zijn geweest dan een enkel vertrek, vooral niet, als een weldadige ze bouwde ten behoeve van armen, tegen zijn huis, of elders, afzonderlijk of met elkander verbonden, naast elkander

of om een open ruimte. Op onze hofjes zijn de woningen nog steeds eigenlijk kamers. 't Eigenaardige van zulke „kamers" was, naar ik meen, dat zij bestemd waren voor één persoon, (of één gezin), op zijn hoogst voor een paar personen, zooals het hofje van Bakenes dertien kamers had voor twintig vrouwen.

De kamers, volgens uiterste wilsbeschikking van Dirk van Bakenes gesticht, lagen niet op Bakenesser maar op Haarlemsch grondgebied, ter zelfder plaatse, waar zij nu nog gevonden worden, tusschen de destijds reeds „oud" genoemde Bakenessergracht en de steeg, die eertijds Bakenessersteeg heette en tegenwoordig den naam draagt van Wijde Appelaarsteeg. De oude toegang, thans meestal gesloten, maar nog altijd kenbaar aan het opschrift:

Gesticht door Dirck van Bakenes
Voor Vrouwen acht en tweemael ses (1395)

was aan de Bakenessergracht.

In 1658 werd de tegenwoordige ingang, tusschen een grauwen muur en een puntgeveltje, gemaakt in de Wijde Appelaarsteeg, die alleen „wijd" genoemd kan worden in vergelijking met de „nauwe" waarin zij uit — schijnbaar dood — loopt. 't Is een kloeke poort, niet zonder ornamentatie, die hetzelfde versje, wat anders gedistribueerd, te lezen geeft. Het halve raam, op de fotografie te zien, komt uit op het gangetje, dat van de poort naar het hofje leidt.

't Is een vriendelijk plekje, met witte, goed onderhouden huisjes, deels nog met kruisramen, groene deuren en vensterluiken en bloemen voor de ramen, aan drie kanten van een weelderig tuintje met heesters, bloemen, een grooten kastanjeboom en een overdekte pomp. De kamer naast de poort ziet uit in de straat, waar 't zeker levendiger is dan op het stille hofje, waarin de andere kamers hun uitzicht hebben. Wat verkieslijker is, kunnen wij in 't midden laten. De smaken zullen ook in dezen wel bij de bewoonsters verschillen. Er zijn er twaalf — het „acht" van het versje is weggevallen en van de „tweemael ses" die er overblijven, zijn er acht die vrije woning en eenige preuses genieten. De vier anderen zijn huursters, zoodat het hofje ook in dit opzicht niet meer geheel aan zijn bestemming beantwoordt. Dat het niet meer in alle opzichten de oude stichting van 1395 zou zijn, laat zich verwachten. Een verbetering was het zeker, dat de strooien of rieten daken in 1610 op last der regeering door „hard dak" werden vervangen, maar de „kamers" waren in den loop der jaren zoozeer vervallen, dat er een belangrijke verbouwing noodig was. Zooals het nu is, zal 't wel, behoudens onmisbare reparatiën en vernieuwingen, uit het jaar 1658 dagteekenen. 't Meest moderne, zij 't dan ook niet zeer modern, is de uitgebouwde koepel van de inwendig nog minder antieke en volstrekt niet meer belangrijke Regentenkamer. De

„merkwaardige" schilderij, 't portret van den stichter, in 1513 geschilderd, vermoedelijk dus wel fantasie, is verhuisd naar het Gemeentelijk Museum. Ook de lijst, met de tien afbeeldingen van oude vrouwen en de drie-en-twintig familiewapens, waarvan Allan spreekt, is niet meer aanwezig. Ik zag er alleen een lijst met ten deele half uitgewischte namen van Regenten.

Vrouwe en Antonie Gasthuis.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

II. HET VROUWE EN ANTONIE GASTHUIS.

Jaarb. N°. 3. ALLAN IV, bl. 80—86.

Wanneer wij aan dit, in zijn tegenwoordigen staat tot de nieuwste hofjes behoorende, de tweede plaats in de serie toekennen, dan is 't, omdat gelijk wij zagen, de beide stichtingen uit wier vereeniging het ontstaan is, reeds uit de eerste helft der 15de eeuw dagteekenen en eene er van tot 1787 toe op haar oorspronkelijke plaats was gebleven. Bovendien, al is het een hofje, 't heeft zijn ouden naam van *gasthuis* behouden, in dat opzicht aan de Bakenesser kamers gelijk. De weldadigheid stichtte kamers en gasthuizen. Wat was het verschil? Wat „kamers" waren is ons gebleken. Een „gasthuis" was oudtijds niet, wat men er tegenwoordig, in Holland althans, onder verstaat: een ziekenhuis. 't Was een huis voor gasten, reizigers, zooals oorspronkelijk het O. L. Vrouwe gasthuis, dus bestemd, om er tijdelijk een onderkomen te vinden, twee dagen, als

in deze stichting, elders licht wel wat langer. Maar allengs werden er ook wel, evenals in de kamers, personen, meest vrouwen, voor goed in gehuisvest en verpleegd. 't Verschil met de kamers was dus dit: in een gasthuis woonde men samen, — in ééne kamer negen vrouwen, zooals in 't O. L. Vrouwe gasthuis, of in twee vertrekken dertien, zooals in der tijd in het St. Barbara gasthuis, ten jare 1435 door een priester, Hugo van Assendelft, gevestigd in de Jansstraat — waar het mooie poortje nog over is — en dat ook in deze serie zou zijn opgenomen, als 't inplaats van een bewaarschool een hofje was geworden. Jan Claes Diertzoon had aan het door hem gestichte „gasthuis" nog twee, afzonderlijk vermelde, „cameren" gebouwd.

't Was inderdaad voor de vrouwen, die in één vertrek in het oude, ondanks verschillende reparatiën zeer vervallen gasthuis in de Klerksteeg, nacht en dag hadden gehuisd, een groote verbetering, toen zij in een ander gesticht konden worden opgenomen. Dit was het ruime gebouw op het Klein Heiligland, dat nog thans den naam van *Vrouwe en Anthonie gasthuis* draagt.

Toen de stedelijke regeering op voorstel der toenmalige Regenten in 1736 besloten had, het gasthuis te verplaatsen, was er juist een geschikt perceel te koop. Het behoorde aan de Executeuren van de nalatenschap van Pieter Teyler van der Hulst, die het

nieuwe, statige hofje aan den Koudenhorn hadden gebouwd, ter vervanging van een veel eenvoudiger instelling, door Teyler zelf bij zijn leven aan 't Klein Heiligland gevestigd. Regenten van 't Vrouwe gasthuis openden de onderhandelingen over den aankoop en zagen zich alleraangenaamst verrast, toen het hofje hun gracieuselijk ten geschenke werd aangeboden. Het vriendelijk aanbod werd dankbaar aanvaard. De noodige veranderingen werden aangebracht, de huisjes aan het Heiligland, waarachter het hofje tot dusver verborgen lag, werden weggebroken en de bewoonsters van de kamer in de Klerkstraat konden in Juni 1787 hun nieuw verblijf betrekken. Zij vonden er niet alleen voor ieder een eigen kamer met twee ramen en portaal, maar die kamer ook geheel gemeubeld. Bovendien kregen zij in de regentenkamer een middag- en avondmaaltijd en ten overvloede aan den maaltijd, waarop Regenten zich zelven onthaalden, nog een toepasselijk gedicht.

Het kloeke gesticht, met zijn hoofdgebouw en zijn beide vleugels, alles grijs geportland, is door de getraliede openingen in den muur, die het van de straat afscheidt, genoegzaam te zien, al wordt het gezicht op het geheel wel wat belemmerd door een hooge, dichte haag. De fotografie geeft het te aanschouwen, zooals het zich aan gene zijde van die hindernis vertoont.

In den muur is een deur, die meest gesloten is

(voor de jongens); in den verweerden zijgevel, uitkomende aan een gang naast het hofje, is nog een deur, die nooit opengaat. De vraag, hoe men in dit ontoegankelijk heiligdom doordringt, blijft onopgelost, tenzij men 't geluk heeft, iemand te ontmoeten, in deze geheimenis ingewijd, die een poortje met een gangetje aan de Groote Houtstraat (naast het pianomagazijn van den heer Wiegant) als den toegang tot het hofje aanduidt. — Een zeer onaanzienlijk poortje, — 't was vroeger iets minder nuchter — een zeer eng gangetje, en men komt op een plaatsje met pomp en berghokken aan den achterkant van het hoofdgebouw. Daar is de deur, toegang gevend tot een gang, die aan het plein van het hofje uitkomt. Nevens dien gang ligt de Regentenkamer met goed bewerkte, maar geverfde betimmering van schoorsteen en deur, schoorsteenstuk, twee fraaie oude tafels en een goed gesneden houten beeldje van den H. Antonius, dat wat hoog staat om goed gezien te worden, op een leelijke kast, die er volstrekt niet bij behoort.

III.

Brouwers-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

III. HET BROUWERS HOFJE.

Jaarb. N°. 23, Allan IV, bl. 229—231.

Voluit heet het: *het St. Maartens- of Brouwershofje.* In dien laatsten naam, alleen nog in dagelijksch gebruik, bewaart het de herinnering aan zijn oorsprong en daarmede aan een bedrijf, dat in het oude Haarlem, maar daar niet alleen, zeer in eere was. De reusachtige brouwerijen van binnen- en buitenlandsche bieren kende men in de Middeneeuwen niet, maar des te meer kleinere inrichtingen, waar één soort bier gebrouwen werd, terwijl bier nagenoeg de eenige volksdrank was. Het haarlemsche bier genoot zekere vermaardheid in den lande, deels zeker wel door de bekwaamheid der brouwers, maar ook door de hoedanigheid van het water.

Het Brouwershofje behoorde indertijd aan het brouwersgild. Wanneer en door wie is het gesticht? Ampzing zegt: „in 1472 door Jacob Huygensz. Roppers en diens zuster, ten behoeve van arme brou-

wersdienstmaagden". — De Koning: „in 1457 door Huygen Roeperszoon en Katryntje Huygen Roepersdochter, tot inwoning en verzorging van behoeftige oude vrouwen." Blijkens den stichtingsbrief was het in 1472, maar hetzij 't dan vroeger door den vader Hugo, of later door diens zoon Jacob gesticht is, wij zullen wel te denken hebben aan een lid van het brouwersgild, en vermoedelijk ook wel aan een familielid van dien Dirk de Roeper, die zich in 1390 verdienstelijk had gemaakt. Voorts blijkt, dat in elk geval een zuster deel nam aan het goede werk.

Eigenlijk is thans van hun stichting niet veel meer over. De geweldige brand, die in 1576 in Haarlem woedde, verteerde ook de huisjes van het St. Maartenshofje, dat blijkens het jaartal op den buitenmuur, in 1586 werd herbouwd. Een brouwersgild bestaat niet meer en al zijn er nog brouwerijen, misschien zouden er niet licht in Haarlem acht brouwersmaagden zijn te vinden. De bejaarde vrouwen, die er nu huizen, hebben vermoedelijk niets met brouwerijen te doen gehad. Eindelijk, een eigenlijk hofje is het ook niet meer, want de woningen, die aan de burgerlijke gemeente Haarlem behooren — „aan de stad" zegt men nog altijd — worden voor vijftig cents per week verhuurd.

Het ligt in de Tuchthuisstraat, tegenover het voormalige Huis van Arrest. Van buiten heeft het volstrekt geen aanzien. Er is niets dan een blinde,

verweerde rood steenen muur, met rood pannen dak, twee schoorsteenen en ijzeren muurankers, waarvan sommigen het jaartal 1586 te lezen geven, die ook wel, voor wie niet aan den ouden vorm van het cijfer 5 mocht denken, 1861 konden schijnen te beteekenen. In het midden van den muur is een eenvoudige deur, met den naam van het hofje. Die muur is de achtermuur van een achttal huisjes of kamers, vier aan elke zijde van het gangetje, onder één dak op een rij geschaard. Daarvoor ligt een niet onaardig tuintje met een middenpad, aan drie zijden door muren ingesloten. Maar de kamers zijn tamelijk ruim en hebben een portaaltje, wat niet in alle hofjes 't geval is, de ramen zijn breed en meest met bloemenrekjes versierd, en is er geen uitzicht op straat, er is uitzicht op groen en bloemen en lucht. Eenvoudig is het, maar een somberen indruk maakt het niet met zijn witte muren en kleurige vensterluiken. Dat de zon er vroolijk schijnen kan, en een schilder er licht iets wel van zijn gading zou kunnen vinden, geeft de fotografie te aanschouwen. De schilder W. O. J. Nieuwenkamp althans vond er de stof voor een teekening, opgenomen in het artikel van Jo. de Vries in *Eigen Haard* 1898.

In een der woningen moet nog een 16de eeuwsche betimmering van eikenhout, doch geverfd, aanwezig zijn.

IV. HET HOFJE VAN LOO OF HET ST. ELISABETHS GASTHUISHOFJE.

Jaarb. N°. 4, ALLAN IV, bl. 68—77.

De lange naam van dit hofje wordt in de wandeling tot *Gasthuishofje* vereenvoudigd. „Loo" is de ook reeds verkorte naam van Simon Pieters van Loo, die het met zijn huisvrouw Godelt Willemsdochter in 1489 heeft gesticht en in vollen eigendom opgedragen aan het St. Elisabeths gasthuis. Aan dat gasthuis, — sinds lang in de beteekenis van *ziekenhuis* — behoort het nog. Ook staat het nog op zijn oude plaats. Toen Allan het vierde deel van zijn werk schreef, ('t verscheen in 1888 in het licht) liet het zich aanzien, dat het zou worden gesloopt en door een nieuw gebouw, in een ander gedeelte der stad, vervangen. De Barrevoetersteeg zou worden verbreed en dat eischte de verplaatsing van het hofje. Maar het onweer dreef voorbij. Het hofje behield de plaats, die het een viertal eeuwen had ingenomen. Ongedeerd kwam het er echter niet af.

Hofje van Loo of St. Elisabeths Gasthuis hofje.

Lichtdruk van KLEINMANN & Co., Haarlem

De verbreeding van de steeg, die daardoor tot Barrevoeterstraat bevorderd werd, kostte het zijn voorgevel, zijn poort met het wapen, — de drie kronen — en een deel van zijn terrein. Niet minder werd echter het aantal kamers. Aanvankelijk bestemd „voor dertien schamele menschen, hetzij priesters, hetzij anderen", kon het later vijftien personen huisvesten, zoo 't al geen priesters meer waren, dan toch „anderen" en die „anderen" waren uitsluitend vrouwen, zooals 't allengs in Haarlem regel was geworden. Dit getal is onveranderd gebleven. Er werden een paar nieuwe kamers gebouwd en de oude, nog herkenbare Regentenkamer tot twee woonhuizen ingericht. En zeker is 't uitwendig voorkomen van het hofje er niet op achteruit gegaan. 't Is nu door een ijzeren hek op een laag muurtje van de straat afgescheiden. De fotografie van J. Pörtzgen, die de *Pelgrimages* van Jo. de Vries versiert, geeft aan hen, die het uitnemend schilderachtige hofje niet bij eigen aanschouwing kennen, eenig denkbeeld, hoe 't zich aan de straatzijde vertoont. Een teekening van Nieuwenkamp in *Eigen Haard* geeft een hoekje van het hofje aan den tuin en onze fotografie laat er een ander gedeelte van zien. Maar wat geen teekening of fotografie kan weergeven, is de kleur — het wit en rood der huisjes te midden van het weelderig groen, waardoor 't „een lust der oogen" is.

V. HET HOFJE VAN OUD-ALKEMADE OF DER TWAALF APOSTELEN.

Jaarb. N°. 17. ALLAN IV. bl. 232—234.

Gelijk er uit de 15^e^ eeuw nog drie hofjes in Haarlem zijn overgebleven, zijn er ook nog drie, die uit de 16^e^ eeuw dagteekenen. Als het oudste van dat drietal noemen wij het hofje met zijn evenzeer dubbelen en evenzeer langen naam, dien wij hierboven schreven. Hebben wij het recht daartoe? Allan noemt, met De Koning, niet alleen in de aangehaalde plaats, maar ook op bl. 205 van het eerste deel, 1582 als het jaar der stichting. Is dit juist, dan zou het bijna dertig jaar vroeger gestichte *Hofje van Gratie* moeten voorafgaan. Het Jaarboekje geeft 1538, de gedenksteen in de vestibule van het nieuwe gebouw aan de gedempte Voldersgracht 1531. Dus reeds vrij wat onzekerheid. 't Wordt er niet beter op, als wij in den 2^den^ jaargang van het Jaarboekje (1892) lezen: „het werd in 1489, of volgens anderen in 1581 ge-

Hofje van Oud-Alkemade of der Twaalf Apostelen.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

sticht". Dat het gesticht werd door Nicolaas van Huessen, Raad en Burgemeester van Haarlem, en zijne echtgenoote Machteld van Paenderen, schijnt intusschen vast te staan. Wanneer was deze Nicolaas raad en Burgemeester? Het eerst in 1537, het laatst in 1547. Claas Dirks van Paenderen, vermoedelijk zijn schoonvader, was 't in 1517, 19 en 20.

In de Groote Kerk te Haarlem vindt men zijn grafzerk, afgebeeld in *Noord-Hollandsche oudheden*, door G. van Arkel en A. W. Weissman: 2[de] stuk 2[de] ged. *Kennemerland*, bl. 29, met de beschrijving: „Een zerk, waarop men nog flauw in Laat-gotische omlijsting een man en een vrouw op een mat ziet uitgestrekt, met twee wapenschilden daarboven, heeft als randschrift (in oud-duitsche letters): Hier. let. begravē. Claes. van Huessen. hij sterf. a°. MV[C]LI. den XV. dach. in. Augusto. En. machteld. vā. Paedere. Sy. huysvr. was. Sterf. a°. MV[C]XXXVI. den. VII[e]. dach. Novembris."

Maar nu komt er een andere vraag. Het hofje heet niet: „het hofje van Van Huessen", maar „het hofje van Oud-Alkemade". Waarom? Er was een adellijk geslacht van Alkemade, dat in zijn wapen een zwarten leeuw op zilver voerde. Dit wapen vond men ook op een paar deuren in het oude gesticht en een Alkemade was in 1563 pensionaris der stad. Er was ook een huis *Oud-Alkemade* tusschen Warmond en Sassenheim. Maar wat heeft dit geslacht

of dit huis met het hofje te doen? 't Schijnt, dat niemand het weet. Was Nicolaas van Huessen misschien Heer van Oud-Alkemade, of heeft hij 't gesticht, een Alkemade 't herbouwd of rijk begiftigd? Is daaraan 't verschil tusschen de opgaven omtrent het stichtingsjaar toe te schrijven?

De tweede naam is ontleend aan de Apostelen, aan wie 't gewijd was. Hun beeldtenissen waren op de deuren der woningen geschilderd [1]), later, toen die deuren van ouderdom vergaan waren, hun namen op de nieuwe deuren, zooals nog eenigszins te zien is op de reproductie van de aquarel, in den Atlas van Haarlem berustend, die in dit werkje is opgenomen. 't Was een typisch aardig, schilderachtig hofje met zijn huisjes, zijn bleekveld, zijn hekjes, zijn pomp en zijn geboomte. (Het uurwerk in het torentje en het hooge dak er achter behoort aan den Schuttersdoelen). Maar, naar getuigenis van eene der bewoonsters van het nieuwe hofje, die ook in het oude gewoond had, het tegenwoordige is veel geriefelijker en de kamers zijn vrij wat hooger en ruimer.

Het oude hofje stond aan de Barrevoetsteeg aan den zelfden kant als het Gasthuishofje, meer naar de Botermarkt. Het vonnis der verdwijning, dat het

---

[1]) Nadere bizonderheden zijn te vinden bij Allan. De oude deur zocht ik in 't Bisschoppelijk Museum vergeefs.

Hofje van Oud-Alkemade of der Twaalf Apostelen.

(Reproductie naar een oude teekening uit den Stedelijken atlas).

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

Gasthuishofje dreigde, is aan dat der Twaalf Apostelen voltrokken. Voor dat het in 1877 aan het R. K. Parochiaal Armbestuur kwam, behoorde het aan de familie Schiefbaan in den Haag, die de kamers verhuurde. Na den dood van den laatsten eigenaar uit dat geslacht kwam het aan den Bisschop van Haarlem, die het aan het Armbestuur afstond. In 1882 werd het door de stedelijke regeering gekocht en een deel van de plaats achter den Doelen, uitkomende aan de Gedempte Voldersgracht, werd afgestaan voor een nieuw gesticht. Daar werd een fraai hofje gebouwd met breeden gevel, nette vestibule, flinken tuin met grasperk, boomen en bloemen, waaromheen de woningen zijn geschaard, terwijl er voor een tweetal nog plaats is in een, thans met heesters begroeide, ruimte aan het einde, tegenover de achterdeur van het hoofdgebouw. Boven de deur van iedere woning is in een medaillon de kop van een Apostel aangebracht, die van St. Petrus boven de achterdeur der vestibule, die op de fotografie te zien is. De twaalf vrouwen, die er nu wonen, genieten, zooals 't in een hofje betaamt, vrije woning en eenige preuves.

Zoo schilderachtig als de oude stichting was, is de nieuwe niet. Maar de bewoonsters klagen daarover in geenen deele. Zij hebben dan ook bij de verhuizing wel gewonnen.

VI. HET HOFJE VAN GRATIE.

Jaarb. N°. 5, ALLAN IV, bl. 57—60.

Te rekenen naar den tijd van zijn oorspronkelijke stichting behoort dit hofje tot de 16e eeuw en is het het tweede, dat uit die eeuw dagteekent. Kozen wij ter bepaling van de rangorde den tijd, waarin het naar zijn tegenwoordige plaats is overgebracht, dan zou 't een hooger rangnummer krijgen. Welk nummer? Dat is onzeker, want de tijd der verplaatsing is onbekend. Waarschijnlijk valt die in 't begin der 18e eeuw.

't Werd in 1554 gesticht door Gijsbrecht van der Mollen en Willem Diert, een man, wiens familienaam aan meer stichtingen van dien aard is verbonden. 't Was, volgens oude opgaven, bestemd voor twaalf schamele personen, zoo mannen als vrouwen, en 't had zes kamers, die ieder door twee vrouwen, of twee mannen, of liefst door een gehuwd paar bewoond moesten worden. Destijds stond het in de Jacobijnenstraat, „naast de Latijnsche school", of

Hofje van Gratie.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

„tusschen het Cellebroeders klooster en de poort van den heer Joost van Bronchorst". Dit maakt geen verschil, want de kerk van dat klooster werd, nadat de Hervorming in Haarlem was ingevoerd, voor de latijnsche of groote school in gebruik genomen. Tegenwoordig vindt men te dier plaatse de H. B. S. met vijfjarigen cursus voor jongens. Ten behoeve der nieuwe stichting was van Cornelis van Hogesteyn een huis en erve aangekocht. Financieel schijnt zij in niet ongunstigen toestand te hebben verkeerd, terwijl zij, naar de gewoonte dier dagen, aan de stad als „vrij eigen" was opgedragen. Zij is nog een eigendom van de gemeente Haarlem.

Na de verplaatsing is het Hofje van Gratie te zoeken, en als men oplet ook wel te vinden, in de Jacobsstraat, die sedert de slooping van de oude gasfabriek, althans tijdelijk, geen straat meer is. Zij heeft nu een ruim, open plein tegenover een rij huizen. In den muur van één dier huisjes zonder verdieping is een grauwe steen gemetseld, waarop de naam *Hofje van Gratie* is uitgebeiteld. De deur van dit huis is de toegang tot het hofje. Wie meent, dat de licht geel gepleisterde huisjes, die men aan het einde van een steegje aan de Gedempte Oudegracht — het Nieuwlandje — ontwaart, tot het hofje behooren, bedriegt zich niet. Maar hij zou zich vergissen, als hij daar een toegang zocht. Het steegje loopt dood. 't Is dus geen „steeg", maar een „slop".

Wanneer men de deur aan de Jacobsstraat is binnengetreden, komt men in een langen gang, die langs de woning van den opzichter en een der „kamers" loopt en zich straks verbreedt tot een ruim portaal. Daar is aan de rechterzijde een deur, die toegang geeft tot een vriendelijken tuin, met grasperken, bloemen en geboomte, waaraan eenige nette, licht geel gepleisterde huisjes liggen, naar 't gewone model, ieder met een raam en een deur onder het vrij hooge dak. Uit het portaal leidt een zijgang links naar de kamer, die niet aan den tuin, maar aan het Nieuwlandje uitkomt. Alles is goed onderhouden. Negen vrouwen wonen er, maar niet allen hebben vrije woning en de voordeelen, aan het hofje verbonden. Sommigen zijn eenvoudig huursters, tegen zeer matigen huurprijs. In zoover is het Hofje van Gratie niet ten volle een „hofje" in den haarlemschen zin van dit woord. Wèl maakt het tegenwoordig — en sinds lang — geen uitzondering meer op de haarlemsche hofjes, dat er geen mannen meer worden opgenomen. Trouwens, een vrouw kan zich alleen redden, maar wat zou er van een man alleen op een hofje worden!

Vrouwe of Verwers-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem

VII. HET VROUWEN- OF VERWERSHOFJE.

Jaarb. N°. 21, ALLAN IV, bl. 234, 235.

Het uitwendige van dit hofje is uiterst onaanzienlijk. Tusschen de huizen aan het Groot Heiligland vindt men een eenvoudige deur, waarop de naam is geschilderd. Heeft men die geopend, dan komt men door een eng gangetje op een pleintje, met een door een haag omringd bleekveld en eenige boomen. Daaraan liggen eenige woningen of „kamers", naar 't gewone model, één raam en één deur, onder een vrij hoog pannen dak. Drie dier kamers hebben ook nog een raam in de Ravelingsteeg in een laag, wit gebouwtje met drie ramen.

Weelderig ingericht is het niet. Maar het vertoont toch niet meer de teekenen van het diepe verval, waarin het volgens Allan verkeerde. Het is voor eenigen tijd vrij wat opgeknapt. De muren zijn helder wit, het houtwerk is niet slecht in de verf. Bloemen in rekjes voor de ramen ontbreken er niet

en een ruim stuk lucht welft zich er boven. Stil is 't, maar niet somber en gedrukt.

Een zevental R.K. vrouwen hebben vrije woning in dit hofje, dat onder het beheer staat van het R.K. Parochiaal Armbestuur.

't Is het derde, waarvan het bestaan nog tot in de 16e eeuw opklimt. Evenwel, het dagteekent uit de laatste jaren dier eeuw en dus uit den tijd, toen de Hervorming voor goed in Haarlem had gezegevierd. „In Maart 1599 werd het door zijn eerste bewoonsters betrokken," zegt Allan. Een vrome vrouw, Margaretha Klaes Lotsendochter, weduwe van Jan Jansz. Verwer, had bij uiterste wilsbeschikking, 25 Aug. 1593 voor Schepenen van Haarlem verleden, bepaald: „dat alzulke zeven Kameren met haren erven, als zij bij haar leven zelve had laten timmeren, op het Klein Heiligland, ten eeuwigen dage om Gods wil zouden gaan, om bewoond te worden door oude, deugdelijke vrouwen".

De zeven kameren, nog door oude, en naar wij gaarne aannemen „deugdelijke" vrouwen, om Gods wil, dat is kosteloos, bewoond, schijnen niet de zelfden te zijn, als die de weduwe Verwer bij haar leven heeft laten timmeren, tenzij dan, dat de ingang vroeger aan het Klein Heiligland was. Het hofje ligt tusschen beide Heiliglanden, en kan dus gezegd worden te liggen aan dat Heiligland, waar de toegang werd gevonden.

Dat het eerst in 1599 werd betrokken, zou hieruit verklaard kunnen worden, dat toen de erflaatster overleden was. Er behoefden dan geen kamers meer getimmerd te worden. Immers de zeven kamers waren gereed en zeker nog niet zoo heel oud en van de eerste regenten wordt gezegd, dat zij zich aanstonds na hunne benoeming bezig hielden met het ontwerpen van zoogenaamde Hofjeswetten, niet, zooals te verwachten zou zijn, met het stichten van een nieuw hofje. Misschien werden aanvankelijk de reeds bestaande kamers betrokken en is de stichting later verplaatst. De tegenwoordige huisjes, hoewel zeker alles behalve nieuw, zullen in elk geval wel niet ruim drie eeuwen hebben getrotseerd. In hun bouwstijl is niets, wat nog aan dien der 16ᵉ eeuw herinnert, gelijk ook uit de fotografie te zien is.

Het Verwershofje staat, wat den tijd van zijn stichting betreft, reeds aan de grens — of, zooals men tegenwoordig gaarne zegt „aan den vooravond" — van de 17ᵈᵉ eeuw. In die eeuw zelve, zoo vol krachtig bloeiend leven, werd de stad Haarlem met niet minder dan veertien nieuwe hofjes verrijkt, waarvan de helft uit de eerste zestien jaren dagteekent. Bij de behandeling dier stichtingen wensch ik mij, om redenen, die ik ter geschikter plaatse hoop te rechtvaardigen, niet streng aan de chronologische volgorde te binden, maar zoowel de Doopsgezinde als de R. Katholieke hofjes in twee groepen te vereenigen.

Wij beginnen met de beschouwing van een drietal hofjes, die dit met elkander gemeen hebben, dat zij nagenoeg in den zelfden tijd en dicht bij elkander gebouwd zijn op een gedeelte van het uitgestrekte terrein, eertijds beslagen door het Praemonstratenser- of Witte Heeren Klooster, tusschen de straat die nog de *Witte Heerensteeg* heet en de stadsvest.

Het eerste is het Frans Loenenhofje.

Frans Loenen hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

VIII. HET FRANS LOENENHOFJE.

Jaarb. N°. 1, ALLAN IV, bl. 117—139.

———

De zeer fraaie antieke poort in de Witte Heerensteeg, in het eerste deel van Allans werk en in de *Noord-Hollandsche Oudheden* afgebeeld en door J. G. Veldheer voor *Eigen Haard* geteekend, trekt van zelf de aandacht. Voor 't overige is er van de straat niets anders van het hofje te zien dan het raam van een der kamers in het poortgebouw en de eigenaardige, hoog opgaande takken der linden boven den muur tusschen de poort en het ruime plein voor de Luthersche kerk. Wat achter dien muur ligt is wel waard, gezien te worden. 't Is een langwerpig vierhoekige ruimte, voor een groot gedeelte ingenomen door een schoonen, uitnemend onderhouden tuin, met frissche grasperken, wel verzorgde bloembedden, heesters en vruchtboomen, en leiboomen langs den niet hoogen muur, die het hofje van het plein der kerk afscheidt. Ook de muur langs de straat is

achter geboomte verborgen — een overvloed van groen en licht en lucht. Aan beide andere zijden van den hof liggen de woningen. Aan de laatste van die aan de korte zijde tegenover de poort, grenzend aan de kerk, is een vertrek — de Regentenkamer — uitgebouwd. Alles ziet er net en welvarend uit, al zijn de kamers wel wat laag van verdieping, een niet zeldzaam gebrek in de huizen uit den ouden tijd.

Frans Klaaszoon Loenen, uit wiens nalatenschap het naar zijn naam genoemde hofje werd gesticht, was een vermogend garentwijnder, die eerst in Amsterdam, later in Haarlem had gewoond, op den hoek van de Groote Houtstraat en de Peuzelaarsteeg. Hij dreef een uitgebreiden handel, voornamelijk met Spanje. Ook een min of meer zonderling man schijnt hij geweest te zijn. In 1605 overleed hij. Bij testament had hij het grootste deel zijner nalatenschap voor de armen bestemd. De regeling dier nalatenschap was voor zijn executeuren geen lichte taak, ook en vooral ten gevolge van obligatiën betreffende weddingschappen, b.v. dat binnen twee jaren na de dagteekening er van de vrede met Spanje zou zijn gesloten, de stad Sluis zou zijn veroverd. Evenwel, de zaak kwam in orde. Misschien niet geheel en al overeenkomstig de bedoeling des erflaters, besloten de executeuren de gelden, „voor de armen" bestemd, te besteden tot het bouwen van een hofje. Een aantal huisjes en erven in de Witte Heerensteeg werd aangekocht en

reeds in 1607 konden elf woningen worden betrokken. In 1609 voegde de voormalige proost Jacobus Zaffins er nog vijf bij door aankoop van een paar aangrenzende perceelen.

De poort schijnt, blijkens het daarop geplaatste jaartal, in 1625 gebouwd.

Bouwvallig geworden werd het hofje in 1736 vernieuwd. Eenige gedenksteenen houden in deftig latijn of in een hollandsch versje naar behooren de gedachtenis aan deze dingen levendig.

Een groot deel van de ruim twintig bladzijden, door Allan aan dit hofje gewijd, loopt over den strijd om het beheer er van, tusschen regenten en de stedelijke regeering. Gelijk wij reeds zagen, werden in 1777 de fondsen der opgeheven St. Jans- en Koen Kuzer's gasthuizen met die van het Frans Loenenhofje vereenigd en de vier vrouwen uit de Wijngaardstraat herwaarts overgebracht. Er wonen thans veertien vrouwen boven de vijftig jaar, van de Hervormde belijdenis.

IX. HET LUTHERSCHE HOFJE.

Jaarb. N°. 12, ALLAN IV, bl. 237.

Wie dit hofje nog in de Magdalenastraat wilde zoeken, zou bedrogen uitkomen. Hij zou er een reeks gewone huizen vinden, maar niets, wat de nabijheid van een hofje verraadt. Toch is het niet verplaatst. Nog steeds bekleedt het de plek, waar het omstreeks 1608 door de Luthersche gemeente werd gesticht en in 1804 geheel werd herbouwd. Maar de toegang is veranderd. Die is tegenwoordig in de Witte Heerensteeg in een rij nieuwe huizen door een poortboog, in den trant van den vroeger gerestaureerden boog van het naburige voormalige *Comanshofje*. Maar op den steen daar boven is geen allegorisch beeldwerk uitgehouwen, alleen de naam: *Luth. Hofje.*

Een vrij lange gang tusschen twee muren, die met een ijzeren hek kan worden afgesloten, leidt naar een ouderwetschen tuin met smalle slingerpaadjes en kleine

Luthersche-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co. Haarlem.

bloemperkjes, met een hek omringd en met een pomp in het midden, dicht begroeid met heesters en boomen. 't Ziet er vriendelijk en vertrouwelijk uit — een nestje van groen, waarbij de gezellige, goed onderhouden woningen zijn gelegen, in zijn kalme rust buiten de toch al niet zeer rumoerige wereld der Witte Heerensteeg, wel geschikt voor een buurpraatje en zonnig genoeg, althans aan de eene zijde, om de bejaarde bewoonsters te koesteren. Maar niet altijd speelt er het licht der zomerzon zoo geestig door het gebladerte, als de fotograaf het getroffen of gekozen heeft.

Negen vrouwen uit de Luthersche gemeente zijn er gehuisvest.

Voor 't overige schijnt er niets meer van bekend en iets merkwaardigs is er niet te zien. Regenten vergaderen in de kerkekamer en daardoor kon van hun voormalig „kantoor" nog een woning worden gewonnen.

X. HET COMANSHOFJE.

Allan IV, bl. 247—249.

Dien naam vindt men eveneens in de Witte Heerensteeg op een aardigen gedenksteen met het opschrift *'t Comans Hof A°* 1659, afgebeeld in het eerste deel van Allans werk, bl. 389, en in de Noord-Hollandsche oudheden. In het Jaarboekje komt hij niet voor. Dit is geen verzuim van den zeer nauwgezetten Redacteur, want het is geen hofje meer, niet omdat het van bestemming is veranderd, maar 't is ganschelijk verdwenen. Wordt het niettemin in deze serie opgenomen, dan is het te wijten — of te danken — aan de fotografie van het gerestaureerde kantoor of gildehuis van het voormalige koopmans- of kramersgild, dat in den tuin achter de huizinge van Mr. H. J. D. D. Enschedé in de Zijlstraat wordt gevonden. 't Is een onregelmatigheid, waarvoor wij, zoo noodig, verschooning vragen. Maar 't is een fraai

Coomans-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

gebouwtje en niet ieder krijgt het „in natura" te zien, omdat het staat op particulier terrein.

Het Comanshofje werd gesticht door het koopmansgild op een groot erf met opstal, in 1611 van een tuinder gekocht, mede van het vroegere klooster afkomstig, en 't had zijn ingang aan de Witte Heerensteeg. In 1613 was het voltooid; in 1645 werd het versierd met een ruim en statig gildehuis voor de de vergaderingen van „Dekens en Vinders".

De bezittingen der in 1798 opgeheven gilden kwamen aan de stad, die de woningen verhuurde, en in 1854 het hofje verkocht. Mr. A. J. Enschedé, destijds archivaris der gemeente, kocht het in 1871, sloopte de meeste woningen ter vergrooting van zijn tuin, maar spaarde en restaureerde het gildehuis. De oude beschilderde glasruiten, in 't bezit van Dr. A. van der Willigen gekomen en door hem aan Mr. Enschedé afgestaan, vonden er weer hun plaats in de ramen. Bij de verbouwing werd tusschen twee vloeren ook de oude steen teruggevonden, om weer als van ouds te prijken boven den herstelden poortboog.

Het mooie, rijkbegroeide gebouwtje in den schoonen hof is het waard, gekend te worden en tevens mede te werken om de gedachtenis levendig te houden aan een man, die zijn stad lief had.

XI. HET HOFJE VAN GUURTJE DE WAAL.

Jaarb. N°. 6, ALLAN IV, bl. 249—251.

Het uitwendige van dit hofje in de *Lange Anna-straat* doet wel iets verwachten. De kloeke deur met rijk lofwerk en een wapenschild, dat een klimmenden leeuw vertoont, is waard den toegang te geven tot een aanzienlijk gesticht, gelijk zij ook wel waard zou zijn geweest in Allans werk te worden afgebeeld. Nevens de deur ligt een net huisje met twee ramen, waartusschen een gedenksteen, vermeldende: *dit gebouw, gesticht door Guurtje De Waal in* 1616, *vergroot door Burgemeester Jan De Waal, is vernieuwd door Vrouwe A. C. Horeman, geb. Steenis van Gimmenich*, 1783.

Hiermede is de geschiedenis van het hofje verhaald. Ook die vergrooting door een Burgemeester en die vernieuwing door een Vrouwe, een deftige, zooal niet adellijke Dame, geeft recht te vermoeden, dat er iets

Hofje van Guurtje de Waal.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

burgemeesterachtigs en deftigs zal te vinden zijn. 't Is niet de schuld van Guurtje De Waal, wanneer 't inwendige ons tegenvalt. Zij, op den gedenksteen zonder titels en waardigheden vermeld, had eenvoudig bedoeld, een verblijf te stichten, voor acht arme, oude weduwen of oude vrijsters, lidmaten of toehoorderessen van de Gereformeerde Religie zijnde, vrije woning en eenige voordeelen zouden genieten, en dit vriendelijk plan eischte geen weidsche voorpoort en geen gedenksteen van voornaamheid. Waarin de „vergrooting" door den Burgemeester heeft bestaan, blijkt ook niet. Meer dan acht woningen zijn er nog niet. Zij liggen om een bekrompen bleekveldje tusschen de huizen. 't Vriendelijkst zijn er de bloemen, door eenige bewoonsters voor de ramen en op het hekje om het bleekveld geplaatst. Voor 't overige is dit hofje het somberste van alle haarlemsche hofjes. Maar eigenlijk behoeven die echte hofjes 't zich niet aan te trekken, want de stichting van Guurtje De Waal verschaft niet meer vrije woning en ook geen preuves. De huisjes worden, zij 't dan ook voor geringen prijs, verhuurd. Dit is op zichzelf in een stad, waar de huishuren hoog zijn, geen verwerpelijk voordeel, en voor zoover wij oordeelen kunnen is er wel verbetering gekomen, sedert Allan er van schreef: „de gebouwen worden slecht onderhouden en verkeeren diensvolgens in een vervallen toestand".

Wij voegden de drie hofjes aan de Witte Heerensteeg te zamen en lieten er dat van *Guurtje De Waal* op volgen, allen tusschen 1607 en 1616 gesticht. Eigenlijk waren wij daardoor reeds afgeweken van de chronologische orde. Immers, hadden wij die strikt willen volgen, dan hadden *het hofje van Guurt Burret* (1610) en dat *van Codde, gen. Spoorwater* (1611) moeten voorafgaan aan het Comanshofje, en dan had het van de maand der stichting moeten afhangen, of Guurtje de Waal dan wel *de Groene Tuin* den voorrang hebben moest, want beiden dagteekenen uit 1616. Evenwel, reeds van den aanvang af stond het hofje de Groene Tuin met dat van Codde in betrekking, terwijl het hofje van Codde sedert zijn verplaatsing aan het veel later (in 1686) gestichte *hofje van Beresteijn* grenst, zóó dat er van die beiden slechts ééne afbeelding genomen is. Scheen het dus raadzaam, deze drie in samenhang te behandelen, nu zij allen voor R. Katholieke vrouwen bestemd zijn, meende ik, dat zij het best met het kleine Guurt Burretshofje en het onaanzienlijk hofje *'t Lam*, waarvan de tijd der stichting onbekend is, vereenigd konden worden tot één groep:

DE R. KATHOLIEKE HOFJES UIT DE 17E EEUW.

Guurt Burrets-hofje.

XII. HET GUURT BURRETS HOFJE.

Jaarb. N°. 22, ALLAN IV, bl. 238.

Van dit hofje is niet veel te zeggen. Het behoort aan het R. K. Parochiaal Armbestuur en huisvest vier oude vrouwen. Wat den tijd der stichting betreft is het een der oudsten uit de 17de eeuw. De weldadige vrouw, wier naam het nog draagt, fundeerde 't in 1610. In zijn tegenwoordigen staat is 't een van de nieuwsten, gelijk de fotografie van den voorgevel te zien geeft.

Het stond oorspronkelijk in het enge Damsteegje, grenzend aan het gebouw van Teylers fundatie. Ter uitbreiding daarvan werd het aangekocht door Directeuren dier fundatie, die voor hunne rekening in 1859 een nieuw huis bouwden op de Kampervest. Uit- of inwendig heeft het niets opmerkelijks, maar het ziet er net en solide uit. Het ijzeren hek er naast sluit een bleekveld van de straat af. Het gebouw daarachter behoort niet bij het hofje, zooals wel schijnen

kan. 't Is een der muren van het *Esserpleintje*, een open ruimte door twee poorten toegankelijk, met twee rijen huizen, die verhuurd worden; een „hofje" dus wel, maar niet in dien zin, waarin wij dit woord nu gebruiken.

Hofje van Mr. P. Codde, genaamd Spoorwater
en
Hofje van Beresteyn.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

XIII. HET HOFJE VAN Mr. P. CODDE, gen. SPOORWATER
EN
HET HOFJE VAN BERESTEYN.

Jaarb. N°. 18 en N°. 19, ALLAN IV, bl. 243—246, 238—243.

Beide hofjes liggen naast elkander in de *Lange Heerenstraat*. De tuinen, slechts door een laag ijzeren hek gescheiden, schijnen één geheel uit te maken. Er is slechts één fotografie van genomen en aangezien 't vooral om de afbeeldingen te doen is, ben ik wel genoodzaakt, beide stichtingen te zamen te behandelen, al ligt er drie kwart eeuw tusschen den tijd, waarin zij werden gebouwd. Ook Allan vereenigt hen in één artikel, maar bij hem gaat Beresteyn vóór Codde.

Uit een gevoel van rechtvaardigheid is 't het streven dergenen, die zich met de geschiedenis der haarlemsche Hofjes bezighouden, aan Mr. P. Codde de eer terug te geven, die hem toekomt en die Mr.

H. Spoorwater, naar men zegt, zich heeft toegeeigend. Inderdaad, heeft Codde, krachtens wiens uiterste wilsbeschikking een hofje in 1611 werd gesticht, behalve den drang zijner menschenliefde ook eenigszins de zeer menschelijke begeerte gevoeld, dat zijn naam daardoor bij het nageslacht in dankbare herinnering zou blijven, dan is zijn verwachting maar ten deele vervuld. Officieel is die te lezen in boeken en bescheiden, ook boven de hoofddeur van het nieuwe gebouw in de Lange Heerenstraat. Maar reeds terstond werd die genoemd nevens, haast verdrongen door dien van Mr. Spoorwater, den executeur der nalatenschap. SPOORWATER stond er alleen, blijkens Allan's bericht, boven de poort van het oude hofje op het Klokhuisplein en hoe die naam alleen is blijven leven, bleek mij nog onlangs, toen ik bij mijn bezoek aan de hofjes hier en daar opzettelijk van *Codde's hofje* sprak en meer dan een niet begreep, welk hofje ik bedoelde. Maar *Spoorwater* — ja, dat wist iedereen terstond!

Het oude hofje had zijn hoofdingang aan het Klokhuisplein en een uitgang in het Damsteegje. Hadden Codde en Guurt Burret wellicht die buurt voor hun stichtingen gekozen, omdat destijds in dat steegje een R. K. Statie was?

De poort, die naar het hofje leidde, was volgens Allan naast een bierhuisje, later een tabakswinkeltje, op den hoek der Lange Begijnenstraat. Vergeefs zou

men die zoeken op de plaat in het eerste deel: *het voormalige Klokhuis*. Alle gebouwen, daar achter het Klokhuis te zien, behoorden toen reeds tot de gebouwen der firma Joh. Enschedé en Zonen. Ook tegenwoordig is er niets meer van te vinden. Alles, wat er tot 1871 nog zichtbaar van was, is verbouwd in den gevel der Societeit *de Vereeniging*.

't Was een onaanzienlijk hofje, achter de huizen verborgen. Bij de stichting waren er slechts eenige huisjes, naast elkander gelegen. In 1729 en later werden er nog eenige perceelen bijgekocht en sedert verbouwd en tot één geheel verbonden, verleende het aan een tiental R. K. vrouwen huisvesting en wat meer of minder voordeelen, naar den staat der financiën. In het genoemde jaar 1871 verdween het. De Societeit, die behoefte had aan uitbreiding van haar terrein, kocht en sloopte het. De firma Enschedé trok een deel er van ten behoeve hunner zaak bij haar inrichting aan en met vrij wat meer aanzien en gerief verrees een nieuw gebouw naast het hofje van Beresteyn op aan dat gesticht behoorenden grond. 't Ziet er net en vriendelijk uit met zijn drietal ramen aan weerszijden van de deur en zijn verhoogd middengedeelte met twee ramen, met de rozenperken in het beklinkerde pleintje achter het ijzeren hek aan de straat.

Op de fotografie is het grootste deel van den achtergevel afgebeeld, die, aldus niet in verband met

de woningen gezien, door zijn veranda op $^2/_8$ van de hoogte der ramen wel eenigszins de gedachte opwekt aan een station met overdekt perron. Heeft wellicht het in 1867 verbouwde en vergrootte spoorwegstation in Haarlem den architekt geïnspireerd? Of was 't misschien een toespeling op den naam *Spoorwater?*

In zijn geheel maakt het hofje een alleraangenaamsten indruk. De nette huizen, met rondloopende lichte en sierlijke veranda sluiten aan drie zijden een fraaien, uitstekend onderhouden bloemtuin in, waarvan de vierde zijde alleen door een laag ijzeren hek van den aangrenzenden tuin van het hofje van Beresteyn is gescheiden. Behalve de groote verbetering in hare woningen, hebben de vrouwen bij de verplaatsing ook dit gewonnen, dat er nu elf kunnen worden opgenomen.

De vriendelijke opzichtster heeft geen vrijheid, zonder speciaal verlof de Regentenkamer met het op paneel geschilderde portret van Hillegonda Gerritsen te laten zien. Als het waar is, dat dit portret, door een onbekende vervaardigd, geen beteekenende kunstwaarde heeft, zooals Allan verzekert, dan zou 't de moeite niet loonen, dit verlof, dat wel niet geweigerd zou worden, te vragen. Maar wat Allan er van zegt, zou misschien wel aanleiding kunnen geven tot een nader onderzoek. Het wordt gezegd, voor te stellen Hillegonde Gerritsen, „geprofecyde zuster in

het convent van St. Anna, die in 1609 vergunning verzocht, om te mogen beschikken over haar roerende goederen ten behoeve van de kamers achter het klokhuis."

Niet dit is 't bezwaar, dat die „kamers achter het klokhuis" er toen nog niet waren. Zij heeft kennis kunnen dragen van het voornemen van Mr. Codde en iets tot zijn stichting willen bijdragen. Maar er is iets anders. Het klooster van St. Anna was tijdens 't beleg grootendeels verwoest en sedert opgeheven. In 1610 kwam er de Nieuwe Kerk. Bij de ontruiming van het klooster kregen de nog overige zusters een jaarlijksche alimentatie van de stad. Onder de negen, bij Allan (II bl. 495) genoemd, komt haar naam niet voor, wel die van twee andere Gerritsdochters, Neeltgen en Maritgen. Is de voornaam onjuist of hebben wij aan een ander convent van St. Anna, dan het haarlemsche, te denken?

Op de fotografie is van

HET HOFJE VAN BERESTEYN

te onderscheiden, het bovendeel van den achtergevel en het koepeltorentje op het dak, benevens het eerste raam van de rij woningen, die tegenover het hoofdgebouw aansluit aan een met leiboomen begroeiden muur. De ruimte tusschen deze gebouwen en het hek aan de vierde zijde, wordt ingenomen door een fraaien tuin, smaller maar dieper dan die

van Codde's hofje. Dat van Beresteyn beslaat de geheele ruimte tusschen de Lange Heerenstraat en de Molenstraat. Aan de eerste ligt het kloeke front, bij Allan afgebeeld, aan de laatste een nette gevel met vier ramen aan weerskanten van een deur, breede lijst, rood dak met dakvensters en schoorsteenen. Zoo ongeveer, maar natuurlijk wat meer ouderwetsch en met een torentje op het dak, moet het front vóór de verbouwing zich hebben vertoond. 't Geheel had toen minder aanzien dan tegenwoordig, maar toch wel meer dan een der andere hofjes in den tijd toen het gesticht werd. Het was het eerste, dat in de „Nieuwstad" gebouwd werd op veel grooter terrein, en als uit één stuk. Na het overlijden van Nicolaas van Beresteyn in 1684 werd het naar diens testamentaire beschikking opgericht en in 1688 betrokken door de eerste bewoonsters, en dus met afwijking van den wensch des erflaters, die het voor twaalf oude mannen en vrouwen had bestemd.

Meer dan eenig ander hofje in den lande is misschien deze stichting bekend geworden en besproken, naar aanleiding van den verkoop der door Frans Hals geschilderde familieportretten. Een uitvoerig verslag van deze geruchtmakende zaak is opgenomen door Allan. Ik wensch mij te bepalen bij de herinnering, dat het portret van „Emerentia" voor 100 000 gulden aan de Baronesse von Rothschild te

Frankfort a/M verkocht, inderdaad groote kunstwaarde moet hebben gehad, terwijl drie andere stukken zeer door overschilderen waren bedorven en het Louvre Museum te Parijs er voor *f* 50 000 een „koopje" aan had, maar dan niet in den zin van „een fortuintje". Vooraf waren er zorgvuldig copieën van gemaakt door den kunstschilder P. Th. van Wyngaerdt, die nog — mits met speciale vergunning — in de Regentenkamer gezien kunnen worden en de opzichtster, met al haar welwillendheid, mij zonder die vergunning niet toonen mocht.

De door dezen verkoop zeer verbeterde financieele toestand stelde Regenten in staat, het lot der bewoonsters te verbeteren en het hofje te verbouwen.

In 1885 was het nieuwe hoofdgebouw gereed met fraaie vestibule, twee kamers en een zaal voor vergaderingen, behalve de Regentenkamer. Aan den tuin liggen zes nette kamers, drie aan weerskanten van een ruime gelegenheid voor wasch, pomp e. d. Vier kamers vindt men in het achtergebouw aan de Molenstraat.

Men moge de vervreemding van vaderlandsche kunst betreuren, tot veroordeeling van het besluit der Regenten heb ik geen vrijmoedigheid. Een kunst- en vaderlandsliefde, die den klager geen penning kost, maar enkel offers van anderen eischt, schijnt mij van een zeer goedkoope soort te zijn.

XIV. HET HOFJE DE GROENE TUIN.

Jaarb. N°. 20. ALLAN IV, bl. 251—253.

Het hofje van Beresteyn heeft de chronologische orde, die wij toch zooveel mogelijk bij de beschouwing der afzonderlijke groepen van hofjes wenschen te volgen, wel wat al te veel verstoord. Wij moeten nu een groot aantal jaren terugkeeren en wel tot het jaar 1616, toen *de Groene Tuin* werd gesticht. In de praktijk is intusschen deze onregelmatigheid niet van groote beteekenis, omdat het nieuwe gebouw, dat thans de bewoonsters van *het hofje de Groene Tuin* huisvest, eerst van 1886 dagteekent en dus nog iets later dan het vernieuwde hofje van Beresteyn werd betrokken.

Van dit gebouw geeft de fotografie der voorgevel in de *Warmoesstraat*, die, hoewel destijds nog niet verrezen, door Allan naar de teekening er van in zijn werk kon worden opgenomen. 't Is een statig bouwwerk, een sieraad — misschien wel eenigszins

Hofje de Groene Tuin.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

drukkend — in de eenvoudige straat. Maar dit hofje is een van die, waarvan ik veel liever de binnenplaats gefotografeerd had gezien. Dat is inderdaad „een groene tuin", die zich verrassend vertoont, wanneer men de achterdeur van de smaakvolle vestibule is doorgegaan, een vroolijke lusthof vol bloemen en heesters in frissche grasperken, aan twee zijden bezet met nette woningen, waarvoor een breede veranda, wier steunpalen met klimplanten zijn begroeid. Wat minder fraai is 't gezicht op de achterhuizen der Lange Veerstraat, tegenover de vestibule, maar het opgaande hout doet zijn best om dit vriendelijke plekje te doen beantwoorden aan zijn veel — maar niet te veel belovenden naam.

Aan die zijde is een uitgang naar de Lange Veerstraat. Eertijds was er de ingang, door een poort met een raam er boven en met het opschrift: *in den groenen Tvin*. Voor de geheele vernieuwing lag achter die poort tusschen de huizen een eenvoudig hofje met een bleekveld of tuintje, aanvankelijk, toen 't in 1616 uit de nalatenschap van Trijn Jansdochter Amen, weduwe van Jacob van Schorel, gesticht werd, bestaande uit de zeven kamers der aangekochte herberg *de bonte Helm*. Later werden er een viertal woningen bijgevoegd, waarvan een tot Regentenkamer was ingericht. Er konden dus tien vrouwen in worden opgenomen. Maar 't was in den loop des tijds vervallen en Regenten besloten, een nieuw en

grooter hofje te bouwen. Het noodige terrein was beschikbaar. Het R. K. armbestuur bezat in de Warmoesstraat een paar perceelen, o.a. het groote, oude huis *het Hof van Holland*, dat, misschien reeds in de laatste helft der 14de eeuw in het bezit van edelen uit het geslacht van Zaenden, vermoedelijk zijn naam ontleende aan de Weduwe van Claes Gheryt Hollander, aan wie het in 1448 werd opgedragen. Eenigen tijd werd het door leden van het adellijk geslacht Egmond bewoond. In 1641 en in 1671 was het een herberg, waar ook publieke verkoopingen werden gehouden. Na velerlei lotwisseling was 't op 't laatst wel geen herberg meer, maar toch weer een verkooplokaal geworden [1]). Dit merkwaardige huis werd gesloopt, evenals een paar aangrenzende woningen, en op de opengevallen plaats het nieuwe hoofdgebouw gesticht. In dit gebouw wonen zes vrouwen, op de plaats elf, dus zeven meer dan in het oude hofje. Buitendien zijn er nog twee vertrekken voor Regenten en Regentessen.

Wij vinden daar enkele schilderstukken; twee groote portretten van een man en vrouw, (Jacob van Schorel en Trijntje Amen?), nog een groot mansportret, (Mr. P. Codde?) een paar kleine portretten en wapens, voorts de afbeelding van een vrouw in geestelijk gewaad met een vriendelijk ge-

---

[1]) Nadere bizonderheden bij Allan. I bl. 242—249.

laat (Josina van Groeneven?) en een schilderij voorstellende de Emmausgangers, waarop een jonge man, waarschijnlijk ook een portret. Uit een lijst van regenten van dit hofje en het Codde'shofje blijkt, dat aanvankelijk dezelfde personen met het beheer waren belast.

De steen, met den hof en de zwaan, door Allan vermeld, die eertijds boven de poort in de Lange Veerstraat prijkte, is thans gemetseld in den muur van een waschhok, in een gang naast het vijfde en laatste huisje aan de rechterhand, dus minder zichtbaar dan hij zou zijn geweest, als gehoor was gegeven aan den wensch van Allan, dat hij in het front van het hoofdgebouw een plaats zou vinden. De voorstelling op dien steen wordt geacht, een toespeling te zijn op den naam van Josina van Groeneven en op dien van het hofje tevens, de zwaan op de zwanendrift in de Liede en het Spaarne, in 1608 door haar aan de stad verkocht. Zij was de dochter van den Schepen Adriaan van Groeneven, in 1573 wreedaardig vermoord.

XV. HET HOFJE „HET LAM”.

Jaarb. N°. 25. ALLAN IV, bl. 235.

Waar zullen wij dit hofje plaatsen? 't Behoort te huis onder de R. K. hofjes. Maar uit welke eeuw dagteekent het? 't Is, naar gezegd wordt, gesticht uit de nalatenschap van Pieter van der Wielen. Die naam staat dan ook op den ingang. Wie was hij en wanneer leefde hij? 't Schijnt onbekend te zijn geweest, toen Allan zijn werk schreef met medewerking van allen, die iets van Haarlem wisten en naar ingewonnen berichten weet men 't nog niet, al heeft o. a. de heer Janssen van Raay voor het Jaarboekje ijverig gezocht. Hoe komt het, dat een tweetal baronnen, één in den Haag, één zelfs in Brussel, geruimen tijd Regenten waren? Vermoedelijk zijn deze heeren, Baron van Brienen van de Groote Lindt en Baron van Wykerslooth van Weerdesteyn, aan den stichter

Hofje het Lam.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

verwant [1]). Behoorde hij misschien tot het geslacht Stalpaert van der Wiele? Niemand schijnt het te weten.

Er is aan dit hofje nog meer geheimzinnigs, althans voor wie niet goed op de hoogte is. Waar ligt het? „Aan de Gedempte Zijdgracht," zegt het Jaarboekje en zoo zeggen 't ook de haarlemsche stedebeschrijvers. Stel, dat een vreemdeling het zoeken wil. Hij zoekt in het nieuwste adresboek de Gedempte Zijdgracht. Hij zoekt vergeefs. Als hij zeer nauwlettend leest, vindt hij dien naam nog met kleine letters als een zijstraat van de Gedempte Raamgracht genoemd. De Haarlemmers kennen die „Zijdgracht" nog wel. Misschien is 't velen hunner ontgaan, dat deze naam, die nog aan de oude topografie der stad herinnerde, sedert eenigen tijd door den niets zeggenden naam van Sofiaplein vervangen is. Een volgende jaargang van het Jaarboekje zal dus moeten opgeven: Het hofje „het Lam", Sofiaplein.

Wij zijn dus op 't Sofiaplein. Waar is nu het hofje? Aan de eene zijde vinden wij den zijgevel van een schoolgebouw, aan de andere zijde een rij huizen, maar niet het hofje „het Lam". Intusschen, wij zijn nu in de nabijheid er van. Van de Raamgracht komende zien wij aan de linkerhand, tusschen

---

[1]) Baron van Brienen is na zijn dood vervangen door Baron Michiels van Verduynen in den Haag.

het achterhuis van het hoekhuis en het eerste huis van het Sofiaplein een slopje. Wij hebben 't gevonden; de naam staat op de deur van het tweede huisje, dat een verweerden roodsteenen muur met een enkel door luiken gesloten raam vertoont. Nu zijn wij er. Herinneren wij ons, wat Allan zegt van „den armoedigen en diep vervallen toestand, waarin het verkeert", dan valt het wel wat mede. 't Is hoogst eenvoudig en het muurwerk van den ingang ziet er niet te best meer uit. Een bergplaats naast het gangetje, die eertijds ook wel een kamer kan zijn geweest, met het nu gesloten raam aan de straat, is, wat haar naam aanduidt. Ook de drie bewoonde kamers zijn zeer klein en zeer laag. Maar zij zijn vrij goed in de verf en de huisjes zijn voor 't uiterlijk ook zoo „armoedig en diep vervallen" niet meer. Sedert 1888 mag er de witkwast en de verfkwast wel over zijn gegaan.

In het tuintje voor de huisjes hebben de bewoonsters voor bloemen gezorgd. Het lage muurtje er tegenover is met wilden wingerd begroeid, rijk getint in het najaar en het beknopte terrein aan die zijde is niet door hooge muren omringd, maar uit de huisjes hebben de vrouwen het gezicht op den vrijen, schoonen hemel, die hoog en ruim zich uitbreidt met frissche lucht en zonneschijn, waarin zich het oude moedertje aan de waschkuip en zelfs de blinde vink in het enge kooitje verblijden.

Wij sluiten hiermede de serie der R. Katholieke hofjes uit de 17de eeuw en komen nu tot een stichting uit het midden dier eeuw, wel evenals die van *Frans Loenen* en *Guurtje de Waal* voor vrouwen van den Gereformeerden godsdienst bestemd, maar toch niet geheel passend in de eerste reeks, die niet uitsluitend „Hervormde" hofjes vereenigde.

XVI. HET HOFJE VAN HEYTHUYZEN.

Jaarb. N°. 7, ALLAN IV, bl. 254—257.

Dit is in zijn soort een eenig hofje. Het onderscheidt zich van alle anderen, door dat het buiten de stad ligt, voor een gedeelte zelfs op Heemstede's grondgebied — aan den *Kleinen Houtweg* in den Hout, terzijde van een lange lindenlaan. Die ligging geeft het iets zeer eigenaardigs en iets uitnemend liefelijks. Hoe machtig is de bekoring, die er van uitgaat op deze heerlijke herfstdagen, nu het daar oprijst boven den met afgevallen bladeren bezaaiden bodem, onder het gelend loof der linden, tegen het rijk geschakeerde goudbrons der nog volle kronen van eiken en beuken van den achtergrond, alles stralend in den gloed der najaarszon. Er zijn prachtiger hofjes in Haarlem dan dit. Maar zoo treffend schoon, zoo vol poezy, met al zijn eenvoud, is er niet een.

Jer. de Vries heeft het met liefde geschetst, „zooals het daar ligt tusschen het groen in de stemmig-

Hofje van Heythuijzen.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

heid en waardigheid zijner meer dan tweehonderd jaren. Bij den eenvoud zijner lage gevels, zijne donkere steenen en groote luiken, heeft het, met het hooge uitspringende en door kleine consoles gedragen dak van zijn middengebouw en met de lage vleugels ter weerzijden iets stil deftigs en levendigs". — „Een klein en vroolijk jachtslot wil het lijken, rustig nederliggend in het midden zijner groene domeinen".

Een klein en vroolijk jachtslot, — 't moet er nog meer op geleken hebben, als tijdens de stichting de sloot nog niet was gedempt, die eertijds langs den Kleinen Houtweg liep, waarvan wij nog een gedeelte hebben gekend en waaraan de Vries gedenkt, als hij spreekt van „den ouden, donkeren, verweerden muur van „Spaar en Hout", van het jaar 1641, met mos en honderd fijne, bloeiende sierplantjes getooid, eenmaal zich spiegelend in het water".

Die wonderschoone leelijke muur is vernieuwd en daardoor veel „mooier". Gelukkig is het hofje niet „mooier" geworden, al had het, sedert de Vries er van schreef, belangrijke herstellingen noodig. Met groote piëteit is het middengebouw vernieuwd, geheel in den ouden vorm en met gelijk gekleurde steenen. Men zou niet zeggen, dat er iets aan gedaan was. Alleen de verweerde roode pannen werden door dofgrijs gekleurde vervangen. De gevel is nog gaaf, behoudens ééne, nu reeds oude verandering, waarbij in het middengebouw de twee oorspronkelijk

smalle ramen door één breed zijn vervangen. Van den welbekenden voorgevel van het hofje van Heythuyzen behoefde hier geen afbeelding gegeven te worden. Er is er eene opgenomen in de laatste uitgave van de *Gids voor Haarlem* en in *Pelgrimages*, naar de fotografie van den Luit. t. Z. J. de Vries. De opname van den verdienstelijken amateur-fotograaf is uitstekend gelukt. Maar 't is zijn schuld niet, dat de indruk, dien het hofje maakt, niet geheel overeenkomstig de werkelijkheid is. Waar een fotograaf verschijnt, daagt onmiddellijk, men weet niet van waar, een schare van kinderen op, die „er op" willen staan. 't Heeft nu den schijn, alsof 't een school was, die uitgaat. En te meer lijkt het een alledaagsche gebeurtenis, omdat er — bijna ongelooflijk! — geen enkele slager met mand en fiets bij tegenwoordig blijkt te zijn geweest. In den regel zijn er bij het hofje zooveel kleine en groote menschen niet te zien.

Ter hoogte van den ingang staat de grenspaal tusschen Haarlem en Heemstede. Onder de laatste gemeente behoort de gewezen Regentenkamer met haar twee ramen.

Op een steen boven de voordeur leest men:

't Hofken van Wilhelm van Heythuyzen. 1651.

Deze Willem van Heythuyzen was volgens De Koning te Weert geboren, (het dorp Heythuyzen ligt in de nabijheid er van). Misschien wegens de voortdurende

onrust, waaronder zijn geboorteplaats tijdens den Spaanschen oorlog leed, naar Holland verhuisd, bezat in 1636 in Haarlem twee huizen op de Oude gracht, waarvan hij een bewoonde. Ook had hij een huizinge met tuin en boomgaard in den Hout, *Middenhout* genaamd. Hij schijnt een welgesteld man te zijn geweest, ongehuwd of weduwnaar, zonder kinderen. In 1636 bepaalde hij bij testament, dat wanneer zijn zuster Catharina zonder wettige kinderen na te laten overleed, zijn huizen in de stad verkocht moesten worden en „'t Capitaal daarvan provenieerende moest worden aangelegd ten bate van zijne voorz. Huysinghe en Bogaert tot het maecken en approprieeren van een Godshuys, om door arme Mannen- en Vrouwenpersonen bewoont te worden.

Na zijn overlijden in 1650, terwijl zijn zuster blijkbaar ook niet meer in leven was, werd het hofje in 1651 gesticht. Reeds meer dan twee eeuwen, seder 1694, staat het onder beheer van leden der familie Crommelin.

Trekt het uitwendige terecht ieders aandacht, ook het inwendige is in de schilderswereld niet onbekend. Er zijn geestige kijkjes te nemen, zooals de fotograaf er een koos, waarop echter tot leedwezen der juffrouwen haar geliefde zonnewijzer juist achter een boomstam verscholen is, terwijl tot leedwezen der schilders het oude roode dak boven het drietal kleurige rood en witte huisjes aan den dichtbegroeiden

tuin met zijn bloemen, coniferen en vruchtboomen niet kon behouden blijven. Een deel van den tuin is weggenomen door drie woningen aan de Spijkermanslaan, die ten bate der stichting verhuurd worden. Maar nog steeds sluit de begroeide achtermuur der oranjerie van „Spaar- en Hout" en het trotsche geboomte dier buitenplaats de beide andere zijden van den gezelligen binnenhof in. Aan een straatje tusschen het poortje onder het dak van het middengebouw en een poort in de Spijkermanslaan, komen nog eenige kamers uit. Zeven vrouwen hebben vrije woning en preuves, vier zijn huursters.

In de gewezen Regentenkamer, thans ook een „woning", vindt men de copie van het door Frans Hals geschilderde portret des stichters, waar Allan van spreekt, niet meer. Daarentegen is er nog ongeschonden behouden een, niet door hem vermelde, ronde glasruit met het wapen van Tieleman Rosterman, „eerste Regent van het hofje 1651", zooals het opschrift leert. Ook komen aan de gebeneficieerden nog steeds de voordeelen ten goede, gesproten uit den verkoop, in 1869, van 't „door vocht en andere oorzaken" zeer bedorven schilderstuk.

Van dit portret is in 1867 door Jules Jacquemart een „fraaie" ets gemaakt (zie den catalogus der verzameling Ekama N^{0}. 932 en 933).

Op een zerk met een wapen in de Groote Kerk leest men (*Noord-Hollandsche Oudheden* beschreven

en afgebeeld door G. van Arkel en A. W. Weissman 2de stuk, 2de ged. *Kennemerland* bl. 24):

Ick wrocht. Ick stond.
Ick soeckt [1]). Ick vond.
Ick leed. Ick deed.
Nu vreed. In steed.
WELHEM die Saligh sterft 't HEET HUISEN bij den heer
Wanneer men Int geloof zijn leven legt ter neer
Het lichaem rust In d' aerd, de Siele klimt tot God
Leyt sond en' quellingh af en treft het hoogste lot.

Sterf den 6 *JVLI A* 1650.

Daarop volgt: „Een andere zerk, zeer afgesleten, met twee wapens, doodshoofd en zandlooper, draagt als opschrift:

HOFIE VAN NOBLET".

---

[1]) Lees socht.

DE DOOPSGEZINDE HOFJES.

Ik voeg deze hofjes bij elkander, omdat hun geschiedenis samenhangt met de zeer ingewikkelde geschiedenis der verschillende Doopsgezinde gemeenten, die eertijds in Haarlem (gelijk overal elders in den lande) gevonden werden. Een enkel woord ter toelichting of ter herinnering.

Sedert 1784 bestaat er in Haarlem slechts ééne Doopsgezinde gemeente, die officieel den naam van *de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente* draagt. In dat jaar had de vereeniging plaats van twee nog overgebleven afzonderlijke gemeenten: *de Vlaamsche* en *de Waterlandsche*. Die namen — waarbij wij nog die van de reeds langer verdwenen *Hoogduitsche* en *Friezen* noemen, — wijzen op verschil van afkomst en volksaard, al duiden zij later meer verschil in opvatting aan. Dat verschil betrof niet vooral de dogmatiek, de geloofsleer, al bleef het gewone onderscheid tusschen meer rechtzinnigen en meer vrijzin-

nigen niet geheel zonder invloed. De oude Doopsgezinden waren in den regel, wat hun godsdienstige overtuiging aangaat, wat men *orthodox* zou kunnen noemen, maar *liberaal* in dien zin, dat zij zich niet door een kerkleer wilden laten binden. Hun veelvuldige „scheuringen" vonden het meest haar oorzaak in verschil van opvatting omtrent de toepassing van hun oud ideaal: „de gemeente onbesmet te bewaren van de wereld", d. i. in de praktijk, de meerdere of mindere strengheid in de toepassing van *ban* en *mijding*. 't Gold de vraag: wie buiten de gemeente moest worden gesloten en welke gevolgen die uitsluiting moest hebben voor het maatschappelijk en huiselijk leven. Het strengst waren de Vlamingen. Daarom kwamen onder hen de meeste scheuringen voor. Bij de zeer eenvoudige inrichting der oude gemeenten, die geen bezoldigde leeraars hadden en licht een lokaal voor hun samenkomsten konden vinden, had een scheiding, waarin ook wel persoonlijke kwesties zich lieten gelden, geen groot bezwaar, en hereeniging was wel niet moeilijk, als een paar personen van invloed waren heengegaan. Later, toen de gemeenten meer in 't bezit van fondsen en eigendommen waren gekomen, werden de bezittingen bij onderlinge schikking verdeeld, wanneer het tot een scheiding kwam.

De groote en vermogende Vlaamsche gemeente, vroeger in de Groenendalsteeg vergaderend, had in

1604 een huis „*de Olijblok*" op het Klein Heiligland gekocht en tot een kerk verbouwd. Zij heette sedert in de wandeling *de gemeente in den Blok*, en nam zeer in aantal toe, zoowel door de vereeniging in 1638 met de Duitschen en vereenigde Friezen, als door de aankomst van tal van vluchtelingen uit Vlaanderen tusschen 1640 en 1650 en door de vereeniging in 1651 of 52 met de Hoogduitschen, die hun vergaderplaats in de Barrevoetsteeg, *in den Hoogduitschen Wijnberg* hadden. Deze kerk werd omstreeks 1662 tot een hofje verbouwd, toen het eigendom der gemeente in den Blok, die ook reeds het in 1640 gesticht *Zuiderhofje* bezat en vermoedelijk ook het *Blokshofje* aanvankelijk zeer nauw met het daaraan grenzende *Weeshuis* verbonden.

Maar in 1672 had een reeds lang dreigende scheuring plaats. De Wijnberg werd nu bij de scheiding in 1672 toegewezen aan de uitgebannen of uitgetreden leden, die zich weldra vereenigden met een andere bestaande gemeente, de Vlaamsche en Waterlandsche genaamd, wier kerk destijds ook aan het Klein Heiligland, wat dichter bij de Vest, werd gevonden en die in 1683 het tegenwoordige kerkgebouw in de Peuzelaarsteeg stichtte. Daardoor werd ook het hofje de Wijnberg een eigendom der Waterlanders.

De gemeente in den Blok, die aldus in 1672 een goed deel van haar leden en een van haar hofjes

verloren had, leed in 1684 nogmaals door nieuwe scheuring een gevoelig verlies. Wie toen van haar uitgingen, (de Vlaamschen en Friezen) ontvingen bij de scheiding voor hun aandeel o.a. het Zuiderhofje, het Blokshofje en het Weeshuis. Zij vormden een kerk, *de Vlaamsche Blok*, in de Kruisstraat, ter plaatse van het tegenwoordige hotel Funckler. Toen later, in 1747, de gemeente in de Kruisstraat zich met die in den Blok (destijds de Vlaamsche-Hoogduitsche genaamd) hereenigde, keerden ook deze inrichtingen tot de oude gemeente terug.

Bij de vereeniging van Vlamingen en Waterlanders in 1784 kwam alles aan de *Vereenigde Doopsgezinde gemeente.*

Het bezwaar, dat een nieuwe zelfstandige studie van de haarlemsche hofjes het onderzoek zou vereischen van een menigte bescheiden, die alleen geraadpleegd konden worden met toestemming van tal van corporaties en personen, bestond voor mij veel minder ten aanzien van de Doopsgezinde hofjes. Er is omtrent hun geschiedenis een en ander te vinden in het archief der gemeente, waarvan het gebruik betrekkelijk gemakkelijk is gemaakt door de goede zorgen van wijlen den emeritus predikant H. A. van Gelder, die de notulenboeken, voor zoover zij nog voorhanden zijn, van een index voorzag en den hoofdinhoud daarvan in een keurig geschreven handschrift samenbracht. Veel, wat nog onbekend en

voor 't algemeen van belang was, trof ik echter daarin niet aan, al moge aan deskundigen blijken, dat mijn nasporigen niet geheel zonder vrucht zijn gebleven.

Wij beginnen met Het Zuiderhofje.

Zuider-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

XVII. HET ZUIDERHOFJE.

Jaarb. N°. 14. Allan IV, bl. 253, 254.

Het werd in 1640 gesticht door de toen nog levende echtgenoten Jacques van Damme en Elisabeth van Blinckvliet, op wier verzoek Michiel Slagregen een huis en erve in de Zuiderstraat aankocht, om daarop eenige woningen te doen bouwen voor vrouwen van de „Vlaamsche" gemeente, d. i. de gemeente in den Blok, waartoe beiden behoorden[1]). Naar de bedoeling der stichters zou het onder een afzonderlijk bestuur blijven „zonder gemeenschap met de diacony". Bij de scheuring in 1672 meenden sommigen dan ook, dat het Zuiderhofje onverdeeld op zich zelf moest blijven bestaan en niet aan een

[1]) De voorstelling van Allan, I bl. 208, „dat het Zuiderhofje staat op de plaats van het vroegere, in 1771 verkochte Diakoniehuis" en die op bl. 253 van het 4de deel, „dat het zich tot aan de Tuchthuisstraat uitstrekt" is reeds weerlegd door Janssen van Raay, *Kroniek*, aant. 100.

der partijen mocht worden toegewezen. Evenwel, het hofje „met de twee huisjes aan de Zuiderstraat", werd toebedeeld aan de partij, die ook het kerkgebouw behield, terwijl de andere een vergoeding in obligatiën ontving.

Bij de tweede scheuring in 1684 ging het, zooals wij zagen, aan de gemeente in de Kruisstraat over, om bij de hereeniging in 1747 weer tot die in den Blok terug te keeren. Een verschil omtrent het beheer, in 1782 tusschen den kerkeraad en de toenmalige Regenten gerezen, kwam weldra tot beslissing, toen bij de vereeniging met die in de Peuzelaarsteeg, in 1784, de zelfstandigheid der Stichting erkend werd.

Ruim twee en een halve eeuw schijnt het Zuiderhofje, behoudens de noodige herstellingen, in zijn ouden toestand te zijn gebleven. In 1891 werd het afgebroken en in Februari van het volgende jaar een geheel nieuw gebouw betrokken.

Een teekening in kleuren van den heer P. van Looy en een drietal fotografieën in de Regentenkamer geven het oude hofje te zien. 't Is de gewone type: een tuin, met geschoren boomen omplant, en daaromheen veertien woningen en de Regentenkamer. Eigenaardig is het, dat die oude hofjes zelden of nooit kamers aan de straat hadden. Het terrein van het Zuiderhofje bood ruimte tot veel meer of veel grooter kamers. Maar hier lag aan de straatzijde niets dan een vrij groote, maar weinig beduidende moestuin. Ver-

moedelijk zag men er in vroeger jaren de „twee huisjes aan de Zuiderstraat", tenzij die later tot het destijds aangrenzende turfpakhuis waren verbouwd. Een lange blinde muur, door steenen paaltjes van de straat gescheiden, met een zware deur op ieder einde, was alles, wat men vóór de verbouwing van het hofje te zien kreeg. De eene deur, doorgaans gesloten, kwam uit in den tuin, waarop een der kamers uitzag. De andere was de toegang tot het hofje. Een lange gang, die een groote bocht maakte, voerde naar den binnenhof met pomp en lantaarnpaal — „een model van oude gezelligheid", — zegt Jo. de Vries. „Het is voorbij" — voegt hij er aan toe — „en de bewoonsters beklagen zich daarover niet".

Inderdaad, toen het nieuwe gebouw de geheele beschikbare ruimte in beslag nam, werd het aantal kamers niet vermeerderd, — behalve de woning voor de opzichteres en de Regentenkamer met voorvertrek, is er nog steeds voor veertien vrouwen plaats — maar ieder vertrek werd veel ruimer en geriefelijker.

Het front aan de Zuiderstraat heeft nu in het midden de groote voordeur, daarnevens aan iedere zijde een breed venster, van de woning der opzichteres en van de Regentenkamer, en twee ramen van vier vertrekken, die op straat uitzien. Door een fraaie vestibule komt men in den met boomen, heesters en bloemen versierden tuin, waar alle veertien kamers hun ingang hebben, vijf aan beide zijden van den

tuin; terwijl de vierde zijde door bergplaatsen is ingenomen. De fotografie geeft een deel van den achtergevel van het hoofdgebouw, van een der vleugels en van den tuin te aanschouwen.

Heeft men, wat wel te verwachten is, in het nieuwe gebouw meer rekening gehouden met de eischen der hygiène, dan in den regel bij de oude hofjes 't geval was, welk een uitzicht opent zich dan voor de tegenwoordige bewoonsters! In de 19de eeuw, bij den ouden toestand, hebben hier twee juffrouwen den leeftijd van bijna honderd en twee jaren bereikt: Maria Kouwenhoven, wede. Dirk Kuykelier, geb. 6 Dec. 1706, overl. 6 Sept. 1808, en Maria Trempe, wede, Jan Knoppert, geb. 20 Nov. 1786, overl. 2 Maart 1888. De laatste heb ik op haar honderdsten verjaardag nog een vers hooren opzeggen, kort voor dien tijd van buiten geleerd. In de Regentenkamer hangen de portretten van beide hoogbejaarden, van de wede. Knoppert zelfs twee, een op negentigjarigen leeftijd, (fotografie) een geteekend naar een foto door den heer J. Goteling Vinnis, toen zij een eeuw had beleefd. Er zijn in die kamer nog twee door de teekenstift vereeuwigd: Sara Geldorp, geb. 19 Jan. 1705, overl. 16 Sept, 1803, en Elisabeth Spiering overl. 1 Dec. 1841, in den ouderdom van bijna negen en tachtig jaar. Maar deze Elisabeth was niet de eenige, die op het Zuiderhofje aan of over de grens der negentig jaren kwam. Om van nog levenden niet te spreken, ik heb

er, tegelijk met de Wed^e^. Knoppert, nog gekend Anna Wijkhuizen, wed^e^. Dirk Kops, geb. 6 Aug. 1794, overl. 13 April 1887 en Jansje Wicherts Veen, wed^e^. Posthuma, geb. 17 Oct. 1802, overl. 24 Jan. 1889. Althans de eerste was bejaard genoeg, om evengoed te worden afgebeeld.

XVIII. HET WIJNBERGSHOFJE.

Jaarb. N°. 15. ALLAN IV, bl. 258, 259.

Allan wist van dit hofje niet veel, en veel is mij er ook niet van bekend, al kan ik omtrent zijn geschiedenis nog iets ter aanvulling mededeelen. Het draagt zijn naam naar het voormalige vermaan- of predikhuis: *de Hoogduytse Wynberg*, waar tot 1651 of 52 de toen afzonderlijk bestaande gemeente der Hoogduitschen samenkwam. Of het leden dezer gemeente waren, die zich in 1602 met Waterlanders en Friezen vereenigden en een gemeente vormden, die in 1638 met de Vlamingen in den Blok samensmolt, is onzeker. Mogelijk is 't, dat in 1602 sommigen zich hadden afgescheiden, anderen bij hun oude gemeente gebleven waren. In elk geval, in het midden der 17de eeuw was 't een zelfstandige gemeente, toen zij in die van den Blok werd opgelost. Hun leeraar Pieter Marcus werd een der leeraren in den Blok, een der hoofdmannen in de twisten, die

Wijnbergs-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

op de scheuring van 1672 uitliepen. Het predikhuis *de Wynberg* in de Barrevoetersteeg werd nu van zelf een eigendom der gemeente in den Blok en tot een hofje ingericht, 't Kan in 1662 zijn geweest; dat jaartal staat in den gevel van het tegenwoordige gebouw. Zeker had het die bestemming reeds in 1669, want toen werd het Wijnbergshofje uitdrukkelijk vermeld. Was er bovendien nog een huis *de Wynberg?*

In dat jaar, toen de scheiding reeds dreigde, werd door Burgemeesters en Regeerders der stad voorgesteld, dat het predikhuis den Blok voor getaxeerden prijs aan de eene partij zou worden toegewezen, en aan de andere het huis de Wynberg „nadat het voor gezamenlijke rekening van beide partijen tot een bekwaam predikhuis en vergaderplaats ingerigt zou zijn". Of zou het hofje, dat er nu blijkbaar niet „bekwaam" meer voor was, er opnieuw voor ingericht moeten worden?

Er is in elk geval niets van gekomen. De in 1672 uitgeslotenen hebben zich weldra bij de Waterlanders aangesloten. Het Wijnbergshofje, dat hun bij de scheiding was toebedeeld, behoorde sedert aan de gemeente, die in 1683 het nieuwe kerkgebouw in de Peuzelaarsteeg in gebruik nam. Sedert 1784 is 't een eigendom der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente.

De geschiedenis zwijgt er voorts over en verhaalt alleen, dat het in 1872 geheel nieuw is opgebouwd. 't Is een net gebouw met het front aan de Barre-

voetstraat, waar tien vrouwen, deels in het hoofdgebouw, voor 't meerendeel aan den vriendelijken binnenhof, ruime kamers met hooge, breede ramen bewonen. Bovendien is er de woning voor de opzichteres en een Regentenkamer, die niets merkwaardigs heeft aan te wijzen.

Een afbeelding van 't oude hofje schijnt niet te bestaan. Ieder bewoonster had twee kleine, lage kamers. Het achtergebouw met zijn fraai georneerde kroonlijst, de vroegere Regentenkamer, is van 't oude overgebleven.

Bloks-hofje

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem

XIX. HET BLOKSHOFJE.

Jaarb. N°. 16, ALLAN IV, bl. 219, 220.

Welke plaats zullen wij aanwijzen aan dit kleine hofje op het Klein Heiligland, naast het huis, dat nog altijd den steen met het opschrift: *het oude Doopsgezinde Weeshuis* in den gevel vertoont? Het jaar der stichting is onbekend, maar zeker bestond het reeds in 1669, als een eigendom der gemeente in den Blok. Met het weeshuis bleef het in 1672 aan die gemeente; met het weeshuis kwam het in 1684 aan de partij, die sedert in de Kruisstraat vergaderde; met het weeshuis bracht de hereeniging in 1727 't weer aan de oude gemeente; met het weeshuis werd het in 1784 een bezitting der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente. Van ouds blijkt het met het weeshuis nauw verbonden te zijn geweest. Voor zoover is na te gaan had in der tijd de vader van het weeshuis er het toezicht op, waarvoor hij van diakens een toelage ontving. De ver-

pleegden op het hofje kregen brood uit de bakkerij van dit gesticht en driemalen in de week een middagmaal uit zijn keuken. De vergoeding daarvan werd in 1732 op een stuiver per maal en per persoon vastgesteld, terwijl de kosten voor koren, bakloon e. d. jaarlijks met diakenen werden verrekend. Niet onwaarschijnlijk is 't, al blijkt het nergens, dat het hofje en het weeshuis te gelijkertijd, in 1634, waren in gebruik genomen.

Het Blokshofje is een eigendom der diakonie gebleven. Van het weeshuis is het losgemaakt. Het „oude" weeshuis is in 1874 door een nieuw, aan den Kleinen Houtweg, vervangen en werd sedert verkocht. 't Staat nu in verband met het Bestedelinghuis der gemeente; onder 't bestuur van Regenten en Regentessen en onder toezicht van den „vader" van dat gesticht. Voorts is er niet veel van te zeggen. Er is één woning aan de straat, nevens den gang, die uitkomt op de binnenplaats, waaraan de vijf andere woningen gelegen zijn. Het groote raam op de fotografie, nevens de gangdeur bij de pomp, behoort aan het aangrenzende perceel „het oude weeshuis".

Bruinings hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

XX. HET BRUININGS HOFJE.

Jaarb. N°. 13, ALLAN IV, bl. 236.

———

Men vindt den ingang van dit hofje aan de „Noordzijde van de Botermarkt,'' zegt Allan. Te recht. Maar hoeveel Haarlemmers, die de Botermarkt aan die zijde overgaan tusschen het Verwulft en de Barrevoetstraat, — om niet te spreken van vreemdelingen en marktbezoekers — zouden er wel zijn, die niet weten, die niet vermoeden zelfs, dat daar een hofje is? En hoe velen, die het wel weten, zouden niet vergeefs uitzien naar iets, waaraan zij de nabijheid van zulk een stichting konden bespeuren? In het hartje der stad ligt het, maar niet minder, misschien nog iets meer verborgen dan *het Lam*. Men vindt het, als men weet, waar het te vinden is. Toch staat de naam te lezen boven den ingang. Maar alleen te lezen voor wie er bijzonder op let en bovendien goede oogen heeft. Tusschen twee huizen — een bierhuis en een slachterswinkel — in een eng

steegje, een slopje liever, dat menigeen in 't voorbijgaan niet opmerkt. Aan 't einde daarvan is een zeer gewone deur, die volstrekt de aandacht niet trekt. Dit is de ingang van het Bruiningshofje. Wie er binnentreedt, zal zich aangenaam verrast vinden. „Er is iets behelperigs in het kleine hofje — zegt Jo. de Vries — ook iets gezelligs en tevredens. Men heeft met planten en heesters en bloemrekjes, met zonnescherm of gebloemd gordijn er van gemaakt, wat er van te maken was. De ongeregelde bouw doet het overige." De schilder Nieuwenkamp achtte het waard, er een teekening van te maken voor het artikel in *Eigen Haard*. Onze fotografie geeft het te zien, met zijn „ongeregelden bouw", zijn breede ramen, zijn bloemen en planten en buurmans zwaren, lommerrijken boom, vroolijk stralend in het licht der zon, waarin een bijna twee en negentig-jarige (Mej. J. J. Grillis) zich koestert. Men zou zooveel licht en lucht, als waarin dit verborgen hofje zich verheugt, daar achter de Botermarkt niet hebben verwacht. Ongezond blijkt het er niet te zijn, al sloeg tot dusver het Zuiderhofje met zijn twee meer dan honderdjarigen in ééne eeuw alle record.

In de steeg zijn twee kamers, waarvan eene een raam aan het hofje heeft, de andere niet meer bewoond wordt. Aan de plaats liggen zes woningen.

Omtrent de geschiedenis van het Bruiningshofje blijft nog wel wat te vragen over. Allan zegt, (ook

Deel I, bl. 201) dat het op het laatst der 16de of in 't begin der 17de eeuw werd gesticht. Is dit een vergissing van De Koning, van wien hij het overnam? Het *Jaarboekje* geeft: „in 1680 door D. Bruinings gesticht." Is dit wel zoo zeker? Dirk Bruininck, wiens familienaam natuurlijk op alle denkbare wijzen wordt gespeld, behoorde tot de gemeente in den Blok, ook na de scheuringen, waarvan wij gesproken hebben. Onder de bezittingen dier gemeente wordt het Bruiningshofje niet genoemd. Het kan daarom toch wel reeds hebben bestaan, want het was en bleef het eigendom der familie Bruining, niet van eenige gemeente, al blijkt uit de notulenboeken der gemeente in den Blok, dat diakenen een voordracht deden van een te begunstigen persoon. O. a. 7 Sept. 1690: „Dirk Bruininck berigt, dat een plaats op zijn hofje open is en verzoekt, naar een bekwaam persoon daarvoor om te zien." Maar in 1691 wordt, op voordracht, een plaats toegestaan aan een weduwe en haar dochter, door de Wede. L. Bruyning. Zij had er dus mede in te zeggen. Was zij misschien de moeder van Dirk, de weduwe van den stichter? Wie was L. Bruyning? Een ongenoemde, hoogstwaarschijnlijk Enoch Hovens, leeraar der gemeente in de Peuzelaarsteeg, geboren in 1661, richtte in 1740 een schrijven aan den Utrechtschen leeraar Maarten Schagen, waaraan wij een goed deel van onze kennis der verschillende gemeenten danken. Hij zegt daarin o. a. „dat hij een zeer oud

man heeft gekend, Leenaard Brunink, van friesche afkomst, die verklaarde in de Zijlkerk te zijn gedoopt, terwijl de aldaar vergaderende gemeente bijna geheel uit zijn geslacht, van Sneek afkomstig, bestond." Vermoedelijk ging hij in 1602 of later tot die in den Blok over. Hij moet na 1661 nog eenige jaren hebben geleefd, als Hovens hem nog gekend zal hebben. Misschien heeft hij het hofje gesticht, dat het eigendom bleef van zijn weduwe en zijn zoon. Dirk Bruning werd in 1701 en 1708 tot diaken verkozen, sedert verdwijnt zijn naam en die van zijn geslacht uit de boeken. In 1719 en later beschikken Regenten over de plaatsing. Willem van Vollenhoven belooft in 1750 „volgens gewoonte leden der gemeente op 't Heilig-land (de Blok) op het hofje te plaatsen, mits hij uit naam van den kerkeraad daartoe verzocht werd."

Wij sluiten hiermede de reeks der hofjes uit de 17de eeuw. De vriendelijke lezer houde mij ten goede, dat ik over de Doopsgezinde hofjes wat uitvoerig ben geweest. 't Waren ingewikkelde toestanden, waarmede wij te doen hadden en misschien kon ik nog wel iets meedeelen ter aanvulling van wat maar gebrekkig gekend werd, ter verbetering van wat onjuist werd voorgesteld.

Ons rest nu nog de behandeling van

DE HOFJES UIT DE 18DE EEUW.

Sedert 1684, toen het hofje van Beresteyn werd gebouwd, verliep er bijna een halve eeuw, eer er weer een gesticht van dien aard in Haarlem verrees, maar in de groote halve eeuw die er op volgde, kwamen er een vijftal tot stand, het laatste iets meer dan honderd jaren na dat van Beresteyn. En toen was de tijd der hofjesstichtingen voorbij. Er kan geen rubriek volgen van „hofjes uit de 19de eeuw", al is 't ons gebleken, dat de 19de eeuw er wel velen luisterrijk vernieuwd, en niet enkel vernieuwd, maar ook verplaatst zag. De 18de eeuwsche hofjes hadden nog geen behoefte aan vernieuwing. 't Zijn nog toonbeelden van stevigheid en soliditeit. Er is reden, om niet onverdeeld te dwepen met „den pruikentijd", maar daarom mogen wij het goede daarin niet voorbijzien en tot dat „goede" behoorde ook: dat men er voortreffelijk in bouwen kon. Daar zit „stijl" in die gestichten; zelfs in 't eenvoudigste van het vijftal is iets deftigs en degelijks, iets wat het als een bouwwerk uit de 18de eeuw kenmerkt. En ik durf niet beweren, dat onze vernieuwde hofjes altijd modellen van 19der eeuwschen bouwstijl zijn.

Hier is in de eerste plaats het hofje van Staats.

XXI. HET HOFJE VAN STAATS.

Jaarb. N°. 8, ALLAN IV, bl. 264—268.

Met uitzondering alleen, voor zoo ver ik weet, van het Amsterdamsche *Corvershof* worden de instellingen, die ons bezig houden, nooit anders dan „hofjes" genoemd, die van Staats, van Oorschot, van Teyler evengoed, als de nederigste zusterinrichtingen met een drie- of viertal armoedige kamertjes achter een verveloos deurtje in een onoogelijk muurtje. Dat van Staats mocht wel een „hof" heeten. Hoe kloek en statig is het breede front, bij Allan nog niet eens in zijn geheel afgebeeld, waarvan de achtergevel op onze fotografie ook nog maar ten deele is weergegeven. 't Is overbodig, er een beschrijving van te geven. Welk Haarlemmer en welk niet al te vluchtig bezoeker van Haarlem, die er toch licht wel eenmaal met de electrische tram op weg van of naar het station voorbijkwam, kent het niet, zooals het daar ernstig en toch niet stroef, forsch en toch niet plomp en zwaar, sober maar smaakvol ver-

Hofje van Staats.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

sierd, langs den Jansweg zich uitstrekt! De 19de eeuw verrijkte Haarlem met geen enkel gebouw, dat aan de stichting van Staats den roem zou ontnemen, „een der schoonste gebouwen van de Nieuwstad" — en niet van de Nieuwstad alleen — te zijn.

In het hoofdgebouw of middenpand ligt aan weerskanten van de vestibule een ruime kamer met twee groote ramen aan de straat- en aan de tuinzijde. Dit waren indertijd de Regentenkamers, met toepasselijke schilderstukken en dicht(?)regelen, die de belangstellende bij Allan kan vinden. Sedert 1866 is dit gedeelte ten bate van het hofje in huur afgestaan aan het Bestuur van den Haarlemmermeerpolder, voor secretarie en bureau van den Dijkgraaf, terwijl de bode de bovenverdieping bewoont.

De kamers van het hofje liggen deels in de zijvleugels, zoowel beneden als boven, zoowel aan de straat als aan den tuin, die men bereikt door de beide gangen in de vleugels. (Op de afbeelding bij Allan was slechts plaats voor één der beide deuren, waarboven de met symbolische voorstellingen versierde gevelsteenen prijken).

De binnenhof is van grooten omvang en in alles grootscheeps. Het midden wordt ingenomen door een rijk plantsoen met zware, hooge, breedgekruinde boomen, heesters, bloemperken en goed onderhouden gazon, deftig ingesloten door een hardsteenen rollaag, in het midden van elk der vier zijden met

een halven cirkel inspringend. Om het plantsoen loopt een breede, met figuren beklinkerde straat en daaromheen scharen zich de woningen, hier en daar, altijd in strenge regelmaat, afgewisseld door wasch- en bergplaatsen of uitgangen met hardsteenen poorten. De indruk van voornaamheid wordt nog versterkt door de uitmonstering van deuren en vensterluiken, — zwart en geel, zooals men die wel vindt op het houtwerk van oude adellijke kasteelen of van gebouwen, onder een aanzienlijk landgoed behoorend.

Op 11 Nov. 1729 overleed IJsbrand Staats, in leven een vermogend garenhandelaar, volgens wiens uitersten wil door Administrateuren zijner nalatenschap in 1730 werd begonnen met de stichting van dit hofje, dat het volgende jaar voltooid was en werd betrokken door negenentwintig bejaarde vrijsters of weduwen van den Gereformeerden godsdienst, „die een ouderdom bereikt hadden, welke nader komt aan de vijftig, dan aan de veertig jaren". De reglementen van de twee hofjes Staats en Noblet, „zooveel concerneeren de bewoonsters dezer beide gestichten", zijn door De Koning opgenomen. Zij bevatten niet minder dan 49 Articulen, o. a. aandringend op vreedzaamheid en hulpvaardigheid, op orde en zindelijkheid, op groote voorzichtigheid met vuur en licht, op 't ontzien van den muur om 't bloemparterre, waar niet mocht worden geschuurd en van het latwerk bij de bleekvelden, waaraan de vruchtboompjes

zijn vastgebonden, waar niets mocht te drogen gehangen worden.

Het schoone geheel wordt zorgvuldig onderhouden en is in den loop des tijds ongeschonden bewaard. Ook het wapen in het frontespies, dat er volgens Allan vóór 1795 werd gevonden en dus tijdens hij het vierde deel van zijn werk schreef, er nog werd gemist, prijkt er weer als in de dagen van ouds, toen onze republikeinsche burgerij niet minder met wapens pronkte, dan de oude adel met het historisch blazoen van zijn geslacht.

XXII. HET HOFJE VAN NOBLET.

Jaarb. N°. 9, ALLAN IV, bl. 259—264.

Het bleek ons reeds uit de vereeniging van de Reglementen, dat de hofjes van Staats en van Noblet met elkander in nauwe betrekking staan — „na vermaagschapt zijn", zegt De Koning. Van verwantschap der familiën blijkt niets. Maar toen Leonard Noblet en zijn zusters Sara en Geertruid onderling bij testament waren overeengekomen, dat bij het afsterven van den langstlevende uit de nalatenschap een hofje gesticht zou worden, werden de dan fungeerende Executeuren van de nalatenschap van den heer Staats tot Executeuren van de hunne benoemd. 't Zijn dan ook nog dezelfde personen, die beide hofjes als Regenten beheeren.

Leonard Noblet was te Amsterdam geboren en aldaar Notaris geweest. Later woonde hij met zijn zusters te Haarlem in het huis *Stad- en Spaarnzigt* op den hoek van de Hooimarkt en de Nieuwe Gracht.

Hofje van Noblet.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

't Was daar destijds zeker een geheel ander riviergezicht dan tegenwoordig en aan de overzijde van de Zandersbrug, waar de zandschippers aanlegden, lag de Ossenmarkt, waar eerst later het groote Diakoniehuis — thans de kazerne — zou worden gebouwd. Aan het huis grensde een tuin, volgens nog in 't archief bewaarde brieven „als een Hofstede, aangenaam om in te wandelen, rijk aan vruchtboomen, tot opschrift hebbende: *Nobels Haarlem- en Spaarngezigt*". 't Was dus meer een klein buitenverblijf, dan een stadswoning. Maar naar den trant dier dagen was 't een deftig, tamelijk stijf gebouw, met een dubbelen stoep aan de Hooimarkt, een hardsteenen onderpui, „engelsche" ramen met kleine ruiten, zonder verdieping en met een kloek pannen dak. 't Wordt geroemd als „zeer groot en mooi, met twee groote voorkamers en ruim voorhuis, benevens nog eenige andere kamers". Er moeten dus eenige kamers zijn weggebroken, want behalve de twee voorkamers nevens de marmeren vestibule is er nu nog slechts één vertrek en een keuken, in gebruik bij de opzichteres.

In 1758 was de langstlevende gestorven en toen werd door Executeuren begonnen met den bouw van het hofje, dat in 1760 voltooid was. Het werd gesticht in den tuin der huizinge, met den gevel aan de Nieuwe Gracht, aan het heerenhuis grenzende, maar daarmede volstrekt geen geheel uitmakende en

in gansch anderen stijl. 't Is den architekt gelukt er een gebouwtje van te maken, dat in zijn eenvoud toch iets zeer elegants heeft, door de gelukkige afwisseling van bak- en zandsteen, vooral door het verhoogde middengedeelte, dat de wijzerplaat van het uurwerk draagt, en daaronder het volgens Allan „sedert 1795 geschonden", maar daarna weder herstelde familiewapen. Wat indruk van rustige degelijkheid maakt het, zooals het daar ligt met zijn sobere en toch sierlijke lijnen, met het frisch groene tuintje en het ijzeren hek op steenen voet er voor, als een klein, maar vriendelijk en tevens deftig landhuis.

Aan de achterzijde liggen de woningen, evenals die van Staats met geel en zwart gekleurde deuren en luiken, rondom een welverzorgden tuin met hardsteenen rollaag en beklinkerde voetstraat, volgens bepaling van het testament aan de eene zijde bewoond door tien amsterdamsche, aan de andere door evenveel haarlemsche „vrijsters" (geen weduwen), minstens vijftig jaar oud, van den Hervormden godsdienst. Drie woningen zijn er in het voorgebouw, vier in het achtergebouw, dat aan de Parklaan uitkomt met een breeden, eenvoudigen gevel, waarin twee uitgangen zijn.

Een der zoldervertrekken aldaar is ingericht voor atelier, ten gerieve van dames schilderessen, die 't om het voortreffelijke licht uit het Noorden gaarne gebruiken.

De kamers hebben allen hun ingang in den tuin, waar bovendien afzonderlijke ruimten zijn tot berging van asch, tot kleeden kloppen en wasschen. Misschien wordt niet onverbiddelijk streng Articul 16 van het Reglement gehandhaafd: „in het Hofje van Staats mag niemand wasschen of plassen dan binnen haar woning of in de pomphuizen, maar ten aanzien van het Hofje van Noblet zullen het lijnwaat en de klederen buiten's huis gewasschen moeten worden en niemand zal eenig goed mogen drogen buiten hare woning".

Uit Allan's beschrijving van het „gebouw" zou men kunnen opmaken, dat de „Heeren- en de Dameskamer in het nieuwe gesticht worden gevonden. Zij zijn echter in het oude heerenhuis, „de twee groote voorkamers", in hun vroegeren staat met hun oude meubelen bewaard. Het schoorsteenstuk in de „Regentenkamer", een grauwtje van T. Jelgersma met het portret van Leonard Noblet, is van 1763 en dus uit een tijd, toen de laatste bewoners reeds gestorven waren. Tot het oorspronkelijk ameublement behoorden natuurlijk ook niet de dicht naast elkander geschaarde levensgroote portretten der vroegere en tegenwoordige Regenten, in ovale, vergulde lijsten met hun wapenschilden gekroond. 't Is wel wat al te vol, te druk en te bont op het toch reeds niet rustige goudleeren behangsel.

Opmerkelijk is 't, dat in den ouden familiebijbel,

waaruit Allan (bl. 261) de ook door mij geraadpleegde aanteekeningen opgeeft, onder de kinderen van Eleazar Noblet en Gerritje Bronkhorst, 6 Mei 1674 gehuwd, juist Leonard ontbreekt. De eerstgeborene heet daar Eduard, geb. 10 Dec. 1674; voorts is er, behalve vier dochters, waaronder Sara en Geertruid, nog slechts één zoon, Pieter. Waarom is Leonard niet genoemd?

Mej. A. E. Masch, de vriendelijke opzichteres, deelde mij mede, dat in de nog bestaande brieven, schoolschriften en quitanties van ontvangen lessen, door haar nog eens nagezien, nergens een Eduard voorkomt, wel een Leonard, kennelijk de oudste, Pieter en de zusters. Om eene of andere reden moet dus de naam Eduard, die duidelijk in den familiebijbel staat, door dien van Leonard vervangen zijn.

Hofje van Oorschot.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

XXIII. HET HOFJE VAN OORSCHOT.

Jaarb. N°. 10, ALLAN IV, bl. 272—275.

„Ter plaatse, waar thans het Hofje van Oorschot staat, is in 1300 gesticht het H. Geesthuis", zegt De Koning, in aansluiting aan Schrevelius.

Zeker was er in de eerste helft der 14de eeuw te Haarlem „een H. Geest", ten behoeve van armen en kranken. Blijkens de *Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland* (uitgegeven door Dr. H. G. Hamaker) betaalde „die heylighe gheist" in 1343 en later kamphuur aan den Graaf, (12 den.) en „sheylichs gheists molen" gaf 5 Sc. huur voor land, „over die Spaerne, die Diric Baertouds was". Dat dit H. geesthuis aan „de Kroft" stond, is niet onmogelijk, maar de geheele plaats, door dit hofje ingenomen, tusschen de Kruisstraat en de Margarethastraat, besloeg het zeker niet. Immers op een goed deel van dat terrein had tot 1394 Koen van Oosterwijk, Willem Kuserszoon, een huis en erve in eigendom, lig-

gende in de Albstraat (Kruisstraat) tusschen Wouter van Rolland aan de eene zijde, de Kroft aan de andere zijde, „afterwaerts strekkende an liewijnherc", zoo lezen wij in den opdrachtsbrief, in zijn geheel afgedrukt in het „*Verslag over de geschiedenis en den eigendom van eenige Godshuizen*", door Mr. A. J. Enschedé. Wat beteekent dit onmogelijke woord „liewijnherc"? Het staat zoo werkelijk in het „Verlijboek van het Weeshuis, fo 37", misschien in twee woorden: liewijn herc. Is dit een naam: Lieven Herk? Of kan het zijn, dat in het oorspronkelijke stuk gestaan heeft: die Wijngert, hetgeen de Bibliothekaris Rutgers van der Loeff met het oog op den ouden vorm der letters niet onmogelijk acht? Er zou dus gedacht moeten worden aan een fout bij het copiëeren. Nauwelijks durf ik de gissing wagen, dat er iets gestaan heeft als „lievenhere" en dat het, in analogie met Onze Lieve Vrouwe, beteekent (Onze) Lieve Here en er de H. Geest mee bedoeld is. In dat geval zou het erf aan de achterzijde belend zijn geweest door het toenmalige H. Geesthuis. In aansluiting aan het reeds bestaande, maar zeker niet groote gebouw, schonk hij dan zijn huis, „dat des heylichs gheestshuis heten zou, tot der armen behoef" en waarin hij zelf of „de oudste die van zijne lijve ghecomen is," twee bedsteden zoude behouden voor armen of zieken, die dezelfde „carytate ende aelmissen" zouden hebben als de anderen.

Dit gesticht, zij 't dan ook voor en na wat vergroot en verbouwd, bestond tot 1768. Hoe 't zich vertoonde voor de slooping is te zien op de afbeelding bij De Koning. Op den hoek van de Krocht en de Margarethastraat, waar nu de H. B. S. voor meisjes is, stond een kapel met een torentje, wier hoofdtoegang aan de Krocht was. In de straat grenzen daaraan hooge, nagenoeg blinde muren. Langs de Krocht, naast de kapel, strekt een lang, niet hoog gebouw zich uit, met een poortje en een rij kruisramen.

Aanvankelijk voor oude mannen en vrouwen, later ook voor weezen bestemd, eindelijk alleen weeshuis, was het door de verplaatsing van dezen naar elders overbodig geworden. 't Zal ook wel zijn besten tijd hebben gehad en naar het schijnt had de Engelsche gemeente, die eenige jaren de kapel had gebruikt, haar niet meer noodig. Nu verzochten de uitvoerders der uiterste wilsbeschikking van Willem van Oorschot, dat de grond, nadat de gebouwen zouden zijn afgebroken en de grond der kerk van beenderen gezuiverd, hun zou worden afgestaan, om aldaar een hofje te bouwen. Vruchteloos was het verzet van den regeerenden Burgemeester Van Valkenburg en van den oud-Schepen David Van Lennep, die in het kapitale huis schuin tegenover den „Heiligen Geest" woonde en de oude stichting, met name de kapel, niet prijs wilde geven. Het verzoek werd toegestaan en de prijs bepaald op vijf gulden de roede. Een der

drangredenen voor deze gunstige beschikking was de verwachting, „dat dit hofje der stad tot sieraad zou strekken".

Die verwachting is ruimschoots vervuld. Het hofje van Oorschot is inderdaad een fraai, degelijk gebouw aan een grooten, schoonen tuin met zware boomen, van de straat zichtbaar, omdat het alleen door een hek er van is afgescheiden. En dat hek zelf is een sieraad voor de stad. 't Is een smaakvol en kunstvol smeedwerk in renaissance stijl, met kloeke hardsteenen palen, een sierlijk en statig kunstgewrocht, gelijk zoo menig hek, waardoor onze 18de eeuwsche patriciërs in hun rijke carossen hun vorstelijke buitenverblijven binnenreden. Onze fotografie geeft het te zien en vergunt tegelijkertijd een blik in het hofje zelf.

Het heeft twee vleugels, waarin aan weerskanten acht woningen worden gevonden. Aan de achterzijde ligt het hoofdgebouw in het midden, waarnevens aan de eene zijde de woning van den opzichter ligt, aan de andere zijde nog een kamer, (er zijn zeventien bewoonsters) en een groote wasch-keuken. Langs de woningen, die allen hun ingang hebben op den binnenhof, loopt een breede, nette voetstraat, die, naar den stijl dier dagen, om de rechte lijn wat af te wisselen, aan elk der vier zijden in het midden een halfronde verbreeding heeft.

Het schoone geheel, dat — natuurlijk behoudens

noodige herstellingen — in zijn oorspronkelijken toestand is bewaard, was in 1770 voltooid. Misschien heeft David Van Lennep met zijn nieuwen overbuurman wel vrede gehad.

Wouterus Van Oorschot was in 1704 te Dordrecht geboren en overleed 19 Maart 1768 te Amsterdam in zijn huis op de Keizersgracht Z.Z., tusschen de Utrechtschestraat en de Reguliersgracht, waar hij 8 Febr. van datzelfde jaar zijn testament had gemaakt. Hij werd volgens zijn begeerte te Haarlem in de Groote Kerk begraven en, wat van meer belang was, hij verordende, dat uit zijn aanzienlijke nalatenschap te Haarlem „op een luchtige en vermakelijke plaats" een hofje moest worden gesticht.

„Waarom — zoo vroeg ik — waarom te Haarlem, en niet te Amsterdam?" De heer A. J. Kluppel, oud-notaris, een der beide Administrateurs van het hofje, verplichtte mij, door met mij het zeer uitvoerige testament met het oog op deze vraag te raadplegen. Een reden voor die voorkeur boven Amsterdam wordt er niet in gegeven. Wel bevat het alleruitvoerigste bepalingen over alles en nog wat; o.a. omtrent het kleeden en kisten van het overschot, de kist, de begrafenis enz. Het blijkt, dat zijn ouders, Jan Van Oorschot en Suzanna Savary, en twee zijner zusters te Haarlem waren ter aarde besteld en hij in dat zelfde graf wil ter ruste gelegd worden. 't Laat zich daaruit opmaken, dat de familie, en waarschijn-

lijk hij zelf dan ook, in die stad had gewoond, voordat hij zich in de Amstelstad vestigde. Maar volgens mededeeling van den heer Gonnet blijkt het uit niets.

Hij besprak aan de kerk een geldsom, om gedurende twee honderd jaar de zerk op het graf te onderhouden, met allerlei minutieuse voorschriften daaromtrent, ook omtrent het op die zerk geplaatste koperen monogram. Dergelijke bepalingen maakte hij omtrent het familiegraf in de Groote Kerk te Dordrecht, waar zijn grootvader rustte. Die grootvader, Wouter Van Oorschot, was daar Oud-Raad geweest en zijn kleinzoon en naamgenoot schijnt daarop nog al fier te zijn geweest. Hij bepaalde, dat op de zerk te Haarlem gebeiteld moest worden: *Hier leydt begraven Wouterus van Oorschot, geboren tot Dordrecht den* 29 *January* 1704 *overleeden tot Amsterdam den* 19 *Maart* 1768 *zijnde geweest een Zoons Zoon van wijlen den Heer Wouter van Oorschot in Zijn Eedeles leven Oud-Raad der stad Dordrecht.* [1]) Men mag er uit besluiten, dat hij zelf noch zijn vader een dergelijk eerambt had bekleed.

Voorts bevat het testament een aantal bepalingen omtrent het hofje. Het versje in den voorgevel van het hoofdgebouw:

---

[1]) Dit grafschrift is, met eenig verschil in spelling opgenomen in *Noord-Hollandsche-Oudheden*, beschreven en afgebeeld door G. van Arkel en A. W. Weissman 2de stuk, 2de ged. *Kennemerland*, bl. 29.

Wouterus van Oorschot
Laat hier zijn liefde blijken
Den Armen tot een troost
Een voorbeeld voor de Rijken.

is door hem opgegeven. Er moesten zijn zes woningen voor twee personen, zes voor een „zooals op het hofje van jufvr. Noblet". Dit is ook aldus geschied. Er zijn zes kamers met een portaal, en zes woningen, waarin twee kamers op een portaal uitkomen. (Die aan de Krocht hebben ook aan die zijde een raam). Hij wilde, dat de spiegel uit zijn eetzaal, twaalf beste stoelen en eenige andere met name genoemde meubelen uit dat vertrek, benevens een ijzeren geldkist, om er papieren in te leggen, naar het hofje werden overgebracht. Ook dit is alzoo gebeurd. Een en ander is nog in de fraaie Regentenkamer in het middengebouw te vinden. Vooral de spiegel met de wapens zijner ouders onder een opgenomen purperen wapenmantel en een gouden kroon trekt de aandacht. Van meer gezelligen aard zijn een speeltafeltje, een likeurkeldertje en een drietal kwispedooren. Eigenaardig is een meubelstuk in de ruime vestibule. 't Is een tafel met marmeren blad op rijk geornamenteerde zwart gelakte en vergulde pooten, waartusschen een zonderlinge naakte figuur met op den rug gebonden handen en wijd geopenden mond zich kromt; aan een gordel om het lichaam is een vergulde ketting bevestigd, die hem aan den

grond bindt, tusschen eenige romeinsche roedebundels met bijl en speer. Ook dit merkwaardige meubelstuk, in het testament eenvoudig „een tafel" genoemd, prijkte in 's heeren Van Oorschots eetzaal.

Als Administrateuren zijner nalatenschap wees hij aan, den jongst benoemden notaris te Haarlem en den laatst beroepen Hervormden predikant aldaar, die door de Wees- en Boedelkamer benoemd moesten worden. Bij een vacature wordt dit nog in acht genomen, maar sedert die „kamers" naar het Ministerie van Financiën zijn overgebracht, geschiedt de benoeming door en de verantwoording aan den Minister.

Achter het hofje lag eertijds een tuin of boomgaard ten gerieve van de Administrateuren, waarheen men met eenige treden uit de achterdeur der vestibule afdaalde. In 1874 is dit terrein ten bate van het hofje en bepaaldelijk van de door de tiërceering zoo verminderde preuves, in erfpacht afgestaan aan de stad, die er de H. B. S. met 5-jarigen cursus voor meisjes heeft gebouwd.

Schijnt Wouterus Van Oorschot een min of meer zonderling oud heer te zijn geweest, zijn schoone stichting is zeer zeker „den Armen tot een troost" geworden — niet zoozeer „een voorbeeld voor de Rijken".

Remonstrantsche-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem

XXIV. HET REMONSTRANTSCHE HOFJE.

Jaarb. N°. 11, ALLAN IV, bl. 268, 269.

Of Justus en Izabella van Leeuwaarden, die in 1774 dit hofje stichtten, tot de „rijken" behoorden, is mij onbekend. Maar zij waren de eenigen, die, zij 't dan ook op veel kleiner schaal, het voorbeeld van Van Oorschot volgden — de laatsten die in de 18de eeuw, ook in de 19de, de stad Haarlem met een hofje begiftigden. Wat de 20ste in dit opzicht zal doen, ligt nog in den schoot der toekomst verborgen.

Men vindt het Remonstrantsche hofje in de Ursulastraat, zooals de vroegere Ursulasteeg tegenwoordig wat voornamer heet, al is zij er niet breeder of aanzienlijker door geworden. Daar schuilt het nog, bescheidener dan de zuster instellingen uit de 18de eeuw, die vrij wat meer „aan den weg timmeren." Er zijn geboren Haarlemmers, die niet eens weten, dat het bestaat. Toch is 't misschien het interessant-

ste van allen. De geschiedenis van sommige hofjes klimt nog hooger op, maar niet één heeft nog zooveel overblijfselen van middeneeuwschen bouw bewaard.

Men ziet dit niet, als men de straat doorwandelt. De onbelangrijke gevel heeft alleen in de breede voordeur iets, wat aanwijst, dat het geen gewoon burgerhuis is en de grauwe gedenksteen daarnevens, met den naam van het hofje, de namen der stichters en het jaartal der stichting, benevens de spreuk: „het geloof werkend door de liefde. Gal. V : 6" kan misschien licht worden voorbijgezien. Maar is men de deur binnengetreden, dan is 't, of men op eens verplaatst wordt in een tijd, die eenige eeuwen achter ons ligt.

Wij komen in een vrij ruim voorhuis, met groote witte en verbleekte roode tegels bevloerd, met een kruisgewelf, ten deele zichtbaar, ten deele verborgen achter het muurwerk, waarin de trap is geplaatst. Daarnaast is een gang, die naar den binnenhof leidt. Een der kamers, achter de trap, met haar ingang in de gang en uitziende op den binnenhof, heeft ook een kruisgewelf, en een aangrenzend kamertje schijnt vroeger een gang met eigen kleine gewelven te zijn geweest.

Naast het voorhuis, achter den muur met den gedenksteen, ligt een donkere ruimte, als bergplaats gebruikt, met een wat lager kruisgewelf, waarin een

opening, door een luik gesloten, zichtbaar is. Aan de andere zijde van het voorhuis is een vrij diepe kast, in wier ouden, grauwen muur een lage en een hoogere nis is te vinden.

De tamelijk donkere trap voert naar eenige kamers in het voorgebouw en voorts naar een zolder met fraai bewerkte kap. Wij vinden er een vierkant metselwerk, waarin een zeer oude steenen wenteltrap nog een dertigtal treden hooger loopt.

In de *Noord-Hollandsche Oudheden* (bl. 67) wordt tot mijn leedwezen niet veel gezegd. Alleen dit: „de ingang is nog ten deele middeleeuwsch, daar nog 15de eeuwsche kruisgewelven aanwezig zijn."

Wat wij hier vinden is een overblijfsel van het klooster van St. Ursula, of der Elfduizend Maagden, een der talrijke geestelijke stichtingen van dien aard, in het middeneeuwsche Haarlem. Naar gezegd wordt, werd het omstreeks 1445 gebouwd en had het een kerk met hoogen vierkanten toren. Ook een kerkhof werd er niet gemist. Bij de opheffing van de kloosters waren er, behalve de Mater, nog twaalf zusters over, die van de stad onderstandsgelden ontvingen. 't Is onzeker, in hoever de afbeeldingen van de overblijfselen der kloosters, door Van Oosten de Bruijn van oude platte gronden e.d. overgenomen, vertrouwen verdienen, maar wat wij daarin omtrent het Ursulaklooster aantreffen is althans met het nog bestaande niet in tegenspraak. 't Is een breed maar niet zeer

hoog en niet diep hoofdgebouw, met een lang doorloopend dak tusschen twee puntgevels, uit welks midden een vierkante toren oprijst. Wat er van te zien is, is de achtergevel, waaraan zich lagere gebouwen rondom een ruime binnenplaats aansluïten. In het nog gespaarde antieke voorgebouw van het hofje met zijn gewelven, zijn zolder en zijn torentrap, schijnt een gedeelte van het oude klooster nog wel te herkennen. In den tijd, toen 't volgens De Koning een timmermanswerkplaats was, is er blijkbaar niet veel aan veranderd, maar vermoedelijk was 't destijds reeds voor nagenoeg de helft door particuliere woningen vervangen. De achterdeur naar den tuin, aan 't einde van de gang, is nog vrijwel op de zelfde plaats, waar ook op de afbeelding, niet juist in het midden van den achtergevel, een deur is te zien. Hier is thans een begroeide muur, die den tuin van het aangrenzende perceel afscheidt. In dat huis, voor een dertig jaren geheel nieuw opgebouwd, is van het oude klooster niets meer over, behalve misschien een gewelfde kelder, maar bij den bouw werd in den tuin er van, zooals mij welwillend werd medegedeeld, een groote kelder en een diepe onderaardsche gang ontdekt. Naar ik gis was de Kloosterkerk in dit gedeelte van het gebouw. Althans, het gewelf naast het voorhuis van het hofje schijnt mij te laag om tot een kerk te hebben behoord. 't Sluit anders beter bij den toren aan. De afbeelding geeft in dit

opzicht geen licht. Kerkramen zijn nergens te onderscheiden.

Aan de achterzijde van den tuin, tegenover het voorgebouw, ligt een koepelvormige woning in den stijl der 18de eeuw. 't Is de woning der negentigjarige weduwe van den heer J. Steenman, Johanna van der Linden, geb. 3 April 1814, die op onze fotografie te zien is. De overige woningen beslaan de eene zijde van den tuin. In onderscheiding van alle kamers op de andere haarlemsche hofjes, hebben zij bovenvertrekken. De ruime woning, die zich bij het voorgebouw aansluit, op de fotografie niet opgenomen, heeft een diepen kelder, met zware muren, die ook nog wel tot het klooster zal hebben behoord. Boven de daklijst is in den muur van het voorgebouw een dichtgemetseld, van boven halfrond venster te onderscheiden. Vijf vrouwen der Remonstrantsche gemeente genieten in dit rustige, goed onderhouden, maar door zijn wat eenkleurigen rooden steen niet zoo schilderachtige hofje, vrije woning en eenige preuves.

De lang gewenschte en zeker niet onnoodige verbreeding der Ursulastraat bedreigt het merkwaardige middeneeuwsche gebouw met den ondergang. Als het vallen moet, moge dan tenminste door de teekenstift iets van de herinnering er aan bewaard blijven!

Ook was 't wenschelijk, dat de papieren, nevens een aantal waarschijnlijk waardelooze boeken in een

groote, met ijzer beslagen kist op den zolder bewaard, door een belangstellende werden nagezien. Voor zoover ik zien kon zijn 't pakjes rekeningen en brieven.

Teijlers-hofje.

Lichtdruk van H. KLEINMANN & Co., Haarlem.

XXV. TEYLERSHOFJE.

Jaarb. N°. 24. ALLAN IV, bl. 269—272.

Toen ik zeide, dat het „voorbeeld voor de Rijken", door Wouterus Van Oorschot gegeven, nog slechts door de stichting van één hofje gevolgd werd, was ik niet vergeten, dat daarna nog Teylers hofje verrees. Met den bouw van dit „hofje" — klinkt die naam niet haast als een bespotting! — werd in 1785 begonnen. In 1787 was het voltooid en werd het betrokken. Evenwel, al was *dit* Teylershofje er in 1774 nog niet, een Teylershofje was er toch wel reeds. Het lag, zooals ons vroeger reeds bleek, op het Klein Heiligland en werd door H.H. Directeuren van Teylers nalatenschap afgestaan aan H.H. Regenten van het Vrouwe- en Antonie gasthuis. Wanneer was 't gesticht? Sedert eenige jaren geeft het Jaarboekje: in 1729, en in de *Kroniek* lezen wij: „1729, 17 April, Pieter Teyler van der Hulst koopt een

huis op Klein Heiligland en sticht aldaar het Teylershofje (zie 1787)".

Jer°. de Vries nam in zijn *Pelgrimages* (bl. 116) dit jaartal over. Mogen wij het nu voortaan als juist aanmerken? Ik meende, dat het wel zeker geconstateerd zou moeten zijn, om het waarschijnlijk te achten.

Pieter Teyler van der Hulst, in 1702 geboren en in 1728 gehuwd, was toen 27 jaar oud en een jaar getrouwd. Nu is 't wel niet absoluut onmogelijk, dat iemand op zulk een leeftijd en in zulke omstandigheden een hofje gaat stichten, maar zeer waarschijnlijk is het toch niet. De heer Janssen van Raay, onvermoeid en nauwgezet onderzoeker, had den aankoop van dit huis en de stichting van het hofje gevonden. Tot zijn leedwezen kon hij niet meer nagaan, *waar?*

Bij navraag aan andere bevoegden is mij meer licht opgegaan. Mr. Thöne, mededirecteur van Teylers stichting, deelde mij mede, dat in de stukken, bij die stichting berustend, niets er van bleek, maar dat Teyler in 1755 (6 Dec.) in het Gulden Vlies voor *f* 175,— een huis op het Kl. Heiligland heeft gekocht, welk terrein geheel of ten deele door het tegenwoordige Vrouwe- en Antonie gasthuis wordt ingenomen. Hetzelfde bericht ontving ik van den heer Gonnet, die opgeeft, dat het belend was, ten Z. een poort, waarin het een uitgang had, ten N. de erven van Abraham Charles, met gemeenen muur

en schoorsteen, achter strekkende aan het Comanshofje. (Dit kan weer aanleiding geven tot de vraag: wat was *dit* Comanshofje?) Den 1sten Mei 1756 werd dit perceel aan Teyler overgedragen door Executeurs in den boedel van Anna Steenkist.

Mijn vermoeden, dat hij zich tot het stichten van een hofje gedrongen gevoelde, toen na het afsterven van zijn vrouw en zijn beide kinderen zijn weg zoo eenzaam was geworden, is hierdoor bevestigd. Deze stichting zal dan uit den zelfden tijd zijn als zijn testament (1756).

't Was zeker om de nagedachtenis van den zeer vermogenden en in velerlei zegenvolle werken zoo rijken man te eeren, dat H.H. Executeuren zijner nalatenschap zulk een prachtig bouwwerk deden verrijzen. Bijna zou ik vragen, of het niet wel wat al te prachtig is geworden, of 't niet wel eenigszins een „roemen buiten de maat" moet worden genoemd. Dit geldt niet zoozeer het hofje zelf, als wel in 't bizonder de kolossale portiek met haar pilaren en haar frontespies. Zou er ook niet een zweempje van ironie schuilen in wat de Vries er van zegt? „Het is groot en aanzienlijk, het prijkt van binnen met een paar prachtige boomen en van buiten met zulk een majesteit van zuilen en met zoo weidsche portiek, alsof hier aan de boorden van een anderen Tiber een Romeinsche tempel stond en de inwoonsters even zooveel Vestaalsche maagden waren?" In-

derdaad, wie de bestemming van dit gebouw niet kende, hij zou deze trotsche zuilenhal groeten voor den ingang van een Museum, maar niet licht aanzien voor den toegang tot een vreedzaam toevluchtsoord voor weduwen en bejaarde dochters, zoo als naar het Reglement de „voorwerpen met de opneming begunstigd", moesten wezen [1]). Ook wil het ons schijnen, dat de ontwerper van dit prachtig voorportaal weinig rekening heeft gehouden met den leeftijd der bewoonsters, die wel niet reglementair is bepaald, maar toch, althans voor de „dochters", niet beneden de grens der „bejaardheid" wordt gesteld. Onze haarlemsche Koudenhorn — onheilspellende naam! — is niet juist een uitgezochte plaats voor zulk een ruime, hooge, opene portiek, vlak op het Noorden, waar 't meestal kil is en doorgaans onbarmhartig tocht! Sedert geruimen tijd wordt dan ook des winters een houten schot met een deur tusschen de pilaren geplaatst, en is er een portaal bij den ingang van de woning des opzichters. Maar wat koude moet er vroeger in het barre jaargetijde geleden zijn, al waren de ouden van dagen eertijds misschien taaier en meer gehard dan tegenwoordig!

Met dat al, 't is een schoone stichting, waarvan,

---

[1]) Schijnt dit woord „voorwerpen" minder hoffelijk, men vergete niet, dat het in den stijl dier dagen gebruikt werd, waar wij „personen" zouden zeggen.

voor zoover De Koning wist, „waarschijnlijk geen wedergade in ons gansche vaderland is".

De Koning geeft er een afbeelding van, zeer in 't verkort. Meer is van den forschen voorgevel te zien op de fotografie in de *Pelgrimages*. Beter nog komt de portiek tot haar recht op onze foto, die haar vertoont aan de achterzijde, met twee ramen van de fraai betimmerde, maar niet meer gebruikte, „Regentenkamer", een der vensters van de opzichterswoning en een der kamers, benevens de majestueuze bruine beuk, een der „prachtige" boomen, die den ruimen, zorgvuldig onderhouden tuin versieren.

Tegen het beschadigen en ontsieren van den tuin door er waschgoed te drogen, werd in het Reglement gewaakt. Honden en katten mochten niet gehouden worden, voorzichtigheid met vuur en licht werd met nadruk voorgeschreven, wasschen en plassen buiten de woning of het pomphuis was verboden. Maar ook hier werd ernstig gewaarschuwd tegen „onhebbelijk bejegenen, lasteren, vloeken en zweeren". Dit laatste niet — zooals de Vries naar aanleiding van een dergelijk verbod in het oude Reglement van het Zuiderhofje opmerkt, — omdat het een Doopsgezind hofje was. Want dit is Teylershofje volstrekt niet. De opname is tot geen godsdienstige gezindte bepaald. In dit opzicht is Teylers vrijzinnige beschikking vrijwel eenig in Haarlem. Maar dit „zweeren", in den zin van verwenschingen uitspreken, wordt

niet enkel voor Doopsgezinden ongeoorloofd geacht. De Reglementen van Staats en Noblet komen er ook tegen op.

Aan den tuin liggen de vier en twintig woningen, die allen vrij zijn, terwijl 't ook voor het overige tot de „voordeelige" hofjes gerekend wordt.

Vóór 1885 lag er achter het hofje een groote tuin met vruchtboomen, uitkomende aan de Klerksteeg. Toen werden op dit terrein woonhuizen gebouwd aan een korte straat, de Teylershofjestraat, waarin de achterpoort van de stichting uitkomt.

Men zou misschien van de fotografie den indruk ontvangen, alsof voor de portiek ook een plantsoen met hoog geboomte was aangelegd. Dit is evenwel 't geval niet, maar wel is de straat er tegenover met een kloek halfrond verbreed en daar met krachtig wassende boomen versierd, wat medewerkt om aan Teylers hofje een deftig en voornaam aanzien te geven.

EEN WOORD TEN BESLUITE.

Aan het einde mijner taak gekomen, breng ik gaarne mijn dank aan allen, die mij daarbij wilden voorlichten. 't Was mijn voornemen niet, een nieuwe zelfstandige studie van de haarlemsche hofjes te maken en ik blijf overtuigd, dat dit vooralsnog niet wel doenlijk zou zijn, omdat er bescheiden zijn, als testamenten der stichters, notulen van vergaderingen e. d., waarin geen inzage kan worden vergund. Toch vond ik bij mijn onderzoek meer tot aanvulling en tot verbetering van wat over de hofjes geschreven is, dan ik had verwacht en 't is mij gebleken, dat hier en daar nog wel brieven, rekeningen enz. berusten, die misschien zonder bezwaar diensten konden bewijzen tot vermeerdering van onze kennis van personen en eigenaardige toestanden, vooral in de 18de eeuw. Ook een vergelijking van de oude en nieuwe Reglementen zou iets kunnen bijdragen ter beoordeeling van vroeger en latere inzichten. Het laatste

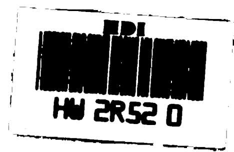
8

Reglement voor het Zuiderhofje b.v. is veel minder omslachtig dan het oude, 't is ook in humaner toon, er is minder in gereglementeerd en als o. a. 't verbod van „vloeken en zweeren" er niet meer in gevonden wordt, zou ik er liever 't bewijs in zien, dat Regenten in dit opzicht de bewoonsters genoegzaam vertrouwden, dan dat zij dit „vloeken en zweeren" alleszins geoorloofd achtten.

Ook onze archieven kunnen nog wel eens aardige bijdragen leveren aan wie lust en tijd heeft tot nasporingen. Zoo meen ik hier te mogen opnemen een mededeeling, mij door den heer A. van Damme uit zijn rijke verzameling van aanteekeningen verstrekt, waarvoor ik in den tekst geen geschikte plaats kon vinden. 't Is vooreerst het transport van een stuk weiland onder Overveen, d. d. 3 Sept. 1599, o. a. belend ten N. de erfgenamen van Kenau Simonsdochter met Mr. Heyndrick Spoorwater, ten Z. Trijn Claes Hals, nu weduwe van wijlen Willem Verwer. 't Zijn vervolgens twee stukken, d. d. 20 Sept. en 20 Oct. 1603, betreffende de schenking van een hofstede met zijn huizinge en landen, tot dusver gebruikt bij en aan Regenten van den Heyligen Geesthuis te Haarlem om Gods wil opgedragen, door Geurte en Griete, Nanning Vechters dochters, gezusters, kinderen van zaliger Kenau Simons, onder zekere voorwaarden, o. a. „dat gem. regenten en hun nakomelingen ten eeuwigen dage zullen uitkeeren drie

Sonnedachs proovens en aan vier ambachtsjongens die in 't Heylige Geesthuys des Sonnedachs zullen schoolgaan, elk een brood, daarinne die geenen, die van den bloede zijn van de voorseyde Guierte ende Griete vooral zullen zijn geprefereert". Wij ontmoeten hier enkele welbekende namen in onverwachte combinatie.

Een gedetailleerde opgave van preuves en voordeelen, aan ieder hofje verbonden, achtte ik overbodig. Belangstellenden en belanghebbenden vinden die bij Allan, zoo als zij destijds waren, tamelijk uitvoerig, — zoo als zij nu zijn, minder in bizonderheden, in het Jaarboekje. Zij zijn ook, desverlangd, te vragen aan wie het weten kan en het zeggen wil. Enkele — niet vele — aardige bepalingen of gebruiken zijn in de *Pelgrimages* te vinden. Voor de beschrijvingen van wat in Regentenkamers te zien of op gedenksteenen te lezen is, meen ik in den regel naar Allan te mogen verwijzen.

HW 2R52 0

